

atlas research

Een schat van waarde

De maatschappelijke waarde van musea
in de Gooi en Vechtstreek

Nancy Blaker, Francine Burema, Joost Poort

Augustus 2023

Eindredactie

Atlas Research
Capital C, 4^e etage
Weesperplein 4c
1018 XA Amsterdam
020 2371400
info@atlasresearch.nl
www.atlasresearch.nl

© Atlas Research, Amsterdam,
2023

Fotografie

© Maarten van Haaff

Beeld titelpagina:
Collectievrijwilliger J. Bruna op
Kasteel-Museum Sypesteyn

Inhoud

Samenvatting en conclusies	5
1 Inleiding	11
1.1 De maatschappelijke waarde van cultuur	11
1.2 Musea in de Gooi en Vechtstreek	17
1.3 Cultuur in de Gooi en Vechtstreek	24
1.4 Het huidige onderzoek en leeswijzer	26
2 Gebruikswaarde	29
3 Optiewaarde	33
3.1 Optiewaarde van musea in de Gooi en Vechtstreek inschatten	33
4 Bestaanswaarde	37
4.1 Bestaanswaarde van musea in de Gooi en Vechtstreek	37
5 Economische waarde	41

5.1 Bestedingen door toeristen en dagjesmensen	41
5.2 Directe werkgelegenheidseffecten	45
5.3 Totale economische waarde	47
6 Sociale waarde	49
6.1 De sociale waarde van cultuureducatie	50
7 Vrijwilligers	53
7.1 De economische waarde van vrijwilligers	53
7.2 De gebruikswaarde van vrijwilligers	56
7.3 De sociale waarde van vrijwilligers	58
8 Kosten en Baten	63
8.1 De baten tegenover de kosten	63
Bijlage 1: Methodologische verantwoording	67
A. Gebruikswaarde	67
B. Optiewaarde	71
C. Bestaanswaarde	75
D. Sociale waarde	76

Samenvatting en conclusies

Voor dit rapport is de maatschappelijke waarde van twaalf samenwerkende musea in de regio Gooi en Vechtstreek binnen de Metropoolregio Amsterdam onderzocht. Het gaat om het Comenius Museum, het Dudok Architectuurcentrum, Museum Weesp, het Huizer Museum, Kasteelmuseum Sypsteyn, Pinetum Blijdenstein, Museum Hilversum, Nederlands Vestingmuseum, Forteiland Pampus, Nederlands Instituut voor Beeld & Geluid, Muiderslot en Singer Laren.

De afgelopen crisisjaren hebben zware impact gehad op de culturele instellingen. Juist in deze lastige periode is het essentieel om de maatschappelijke waarde van musea te benadrukken. Wat voegen musea toe aan onze maatschappij? Wat missen we als deze musea niet zouden bestaan? In dit rapport onderzoeken we de maatschappelijke waarde van bovengenoemde groep samenwerkende musea in de regio Gooi en Vechtstreek.

De diverse groep van twaalf musea in de Gooi en Vechtstreek heeft op verschillende manieren maatschappelijke waarde. Voor dit onderzoek nemen we vijf waarden mee in onze analyse, namelijk het plezier dat mensen beleven aan het bezoeken van musea (gebruikswaarde), de waarde die mensen hechten aan het wonen in de buurt van musea (optiewaarde), de waarde die voortkomt uit de trots en identiteit die mensen ontleen aan de museumcollecties (bestaanswaarde), de waarde uit bestedingen door toeristische museumbezoekers en werkgelegenheid (economische waarde), en de waarde die educatieve schoolbezoeken bijdragen aan de ontwikkeling van kinderen (sociale waarde).

De vijf maatschappelijke waarden zijn in dit rapport uitgelicht, en voor een groot deel gekwantificeerd en gemonetariseerd. Wat betreft de gebruikswaarde bleek uit reis- en verblijfskosten dat museumbezoekers ten minste 36 miljoen euro over hadden om van het aanbod te genieten, ruim negen keer zoveel als het bedrag dat ze betaalden voor entree (3,8 miljoen euro). De uiteindelijke **gebruikswaarde**, de waarde die mensen hechten aan het museumbezoek boven op een alternatieve tijdsbesteding, komt uit op **2,2 miljoen euro**.

Mensen zijn bereid meer te betalen voor een huis in de buurt van culturele voorzieningen – dit uit zich in de optiewaarde van de twaalf musea. Op basis van eerder onderzoek naar de relatie tussen huizenprijzen en musea, en de ligging van musea in de Gooi en Vechtstreek, schatten we de **optiewaarde** op **7,3 miljoen euro**. Ook mensen die musea niet bezoeken, kunnen waarde hechten aan het bestaan van de museumcollecties. Deze **bestaanswaarde** die de inwoners van de Gooi en Vechtstreek ontlenen aan de musea komt uit op **1,9 miljoen euro**.

Jaarlijks ontvangen de musea in de Gooi en Vechtstreek in totaal ongeveer 650 duizend bezoekers. Zo'n dertig procent komt uit de regio zelf, 61 procent elders uit Nederland en negen procent uit het buitenland. De ruim 450 duizend toeristische museumbezoekers uit binnen- en buitenland geven jaarlijks samen ruim 32 miljoen euro uit in de regio, waarbij de meeste uitgaven buiten het museum gedaan worden. Het totale welvaartseffect uit toeristisch bezoek bedraagt 2,5 miljoen euro. Daarnaast bieden de musea werkgelegenheid. Er is ongeveer 247 fte aan betaald personeel werkzaam bij de musea, en daarnaast nog 136 fte aan museumvrijwilligers. We komen uit op een schatting met een ondergrens van **2,8 miljoen euro** per jaar voor de **economische waarde** van de musea.

Daarnaast bekijken we de maatschappelijke waarde van de ruim 47 duizend leerlingen die een educatief schoolbezoek brengen aan de musea in de Gooi en Vechtstreek. Ongeveer 22 duizend leerlingen komen uit de regio zelf, de rest van de schoolbezoeken komt elders uit Nederland. Op basis van eerder onderzoek naar de positieve effecten van culturele schoolbezoeken op leerlingen komen we uit op een schatting van de **sociale waarde** van **1 miljoen euro** per jaar.

Museumvrijwilligers zijn onmisbaar voor de musea in de Gooi en Vechtstreek. De meer dan 800 vrijwilligers voeren jaarlijks werk uit ter waarde van minstens **2,4 miljoen euro** – het bedrag dat de musea zonder de vrijwilligers ten minste uit hadden moeten geven aan betaald personeel. Deze grote groep vrijwilligers heeft op verschillende manieren maatschappelijke waarde. Deze maatschappelijke waarde valt op verschillende manieren te benaderen: via het werk dat zij uitvoeren (economische waarde), het plezier dat zij beleven aan hun vrijwilligerswerk (gebruikswaarde) en de positieve effecten op welzijn en gezondheid die vrijwilligerswerk mogelijk met zich meebrengt, voornamelijk bij ouderen (sociale waarde). Deze waarde kon voor dit onderzoek voor het grootste deel niet gemonetariseerd worden.

In onderstaande tabel staat een overzicht van de maatschappelijke baten van de musea die we meenemen als welvaartseffect. Baten die niet gemonetariseerd konden worden staan aangegeven met PM. Het grootste deel van de welvaartseffecten komt ten goede aan de regio Gooi en Vechtstreek zelf, maar liefst 12,1 miljoen euro. Mensen uit de regio profiteren onder andere van de bijdrage aan woonaantrekkelijkheid die de musea leveren, de werkgelegenheid bij de musea en de uitgaven die toeristische bezoekers doen in de regio. Met de welvaartseffecten voor de rest van Nederland daarbij opgeteld, komt de totale welvaartsbijdrage die de musea in de Gooi en Vechtstreek creëren uit op ruim **15 miljoen euro** per jaar.

De maatschappelijke waarde van musea in de Gooi en Vechtstreek, in miljoen euro

	Gooi en Vechtstreek	Rest van Nederland	Totaal
Hoofdstuk 2 t/m 6			
Gebruikswaarde	0,6	1,7	2,2
Optiewaarde	7,3	0	7,3
Bestaanswaarde	1,9	PM	1,9
Economische waarde	1,6	0,9	2,5
Sociale waarde	0,5	0,5	1
Hoofdstuk 7 (Vrijwilligers)			
Economische waarde	0,3	-	0,3
Gebruikswaarde	PM	-	PM
Sociale waarde	PM	-	PM
Totaal	€ 12,1	€ 3,1	€ 15,2

Tegenover de baten staan de kosten uit overheidssubsidies. De regionale kostenposten, bestaande uit gemeentelijke, provinciale en andere regionale overheidssubsidies, tellen samen op tot **1,9 miljoen euro**. Opvallend is dat een relatief groot deel van de inkomsten van de musea (tegenover landelijke museumcijfers) niet uit overheidssubsidies komt, maar uit fondsen, giften, donaties, sponsoring en andere eigen inkomsten. Binnen de Metropoolregio Amsterdam is de Gooi en Vechtstreek verder de deelregio met de laagste gemeentelijke cultuurlasten per inwoner.

Als we de kosten voor de regio Gooi en Vechtstreek tegenover de maatschappelijke baten van de musea voor de regio zetten, resulteert dit in een positief maatschappelijk saldo van **10,2 miljoen euro** per jaar. Ook wanneer rekening wordt gehouden met verschillende onzekerheden en we een meer conservatieve berekening gebruiken, blijft het saldo ruim positief. De regionale subsidies zijn dus vanuit welvaartsperspectief te rechtvaardigen.

De twaalf musea ontvangen voor het grootste deel lokale ondersteuning en geen Rijkssubsidies. Alleen het Nederlands Instituut voor Beeld & Geluid en het Rijksmuseum Muiderslot ontvangen in totaal 4,3 miljoen euro, waarvan het grootste deel voor Beeld & Geluid is. Deze kosten voor Nederland zijn hoger dan de baten die neerslaan buiten de regio Gooi en Vechtstreek, maar het totale maatschappelijke saldo voor heel Nederland komt uit op een positief saldo van **9 miljoen euro**.

De maatschappelijke kosten en baten van de musea in de Gooi en Vechtstreek

	Subsidies	Baten	Saldo
Gooi en Vechtstreek	€ 1,9 miljoen	€ 12,1 miljoen	€ 10,2 miljoen
Rest van NL	€ 4,3 miljoen	€ 3,1 miljoen	- € 1,2 miljoen
Totaal	€ 6,2 miljoen	€ 15,2 miljoen	€ 9,0 miljoen

Beeld: Rijksmuseum Muiderslot

1 Inleiding

De culturele sector heeft de afgelopen drie jaar een moeilijke tijd doorgemaakt, en de musea zijn hier geen uitzondering op. Door de coronacrisis hebben musea gemiddeld hun bezoekersaantallen drastisch zien afnemen, na een “topjaar” in 2019. De bezoekersaantallen in 2022 waren voor veel musea nog niet terug op het niveau van 2019, en gecombineerd met de stijgende kosten blijft het een moeilijke tijd voor veel musea.¹ Juist in deze lastige periode is het essentieel om de maatschappelijke waarde van musea te benadrukken. Wat voegen musea toe aan onze maatschappij? Wat missen we als deze musea niet zouden bestaan? In dit rapport onderzoeken we de maatschappelijke waarde van een groep samenwerkende musea in de regio Gooi en Vechtstreek.

In deze inleiding van het rapport wordt eerst de maatschappelijke waarde van cultuur toegelicht. In de andere hoofdstukken gaan we dieper in op de verschillende aspecten van die waarde. Daarnaast beschrijven we kort de regio Gooi en Vechtstreek, en introduceren we de groep samenwerkende musea waarvan we de maatschappelijke waarde in latere hoofdstukken berekenen.

1.1 De maatschappelijke waarde van cultuur

Het maatschappelijke belang van cultuur en erfgoed staat momenteel in de aandacht van de politiek. In opdracht van de Vaste Commissie van Onderwijs, Cultuur, en Wetenschap (OCW) van de Tweede Kamer verscheen dit jaar een onderzoeksrapport² naar de mogelijkheden voor de culturele sector om een bijdrage te leveren aan maatschappelijke opgaven. Hieruit bleek dat er genoeg voorbeelden zijn waarbij de invloed van cultuur niet bij de culturele sector blijft, maar een waardevolle bijdrage levert aan verschillende maatschappelijke opgaven. Ook is Nederland het traject gestart van ondertekening en ratificatie van het Verdrag van Faro³, waarbij de maatschappelijke bijdrage die erfgoed

¹ <https://www.cbs.nl/nl-nl/nieuws/2022/51/opnieuw-minder-bezoekers-in-nederlandse-musea>

² Vinkenburg, B., & Branten, S. (2023). In de schijnwerpers: Groeipotentie voor de culturele sector door bijdragen aan maatschappelijke opgaven. Utrecht: Berenschot

³ Zie: <https://www.cultureelerfgoed.nl/onderwerpen/erfgoedparticipatie-faro/verdrag-van-faro>

de samenleving biedt centraal staat. Hiermee zal het Nederlandse erfgoedbeleid zich o.a. richten op de rol van erfgoed als partner in het sociale domein.⁴

Wat betreft de maatschappelijke waarde van musea zal de lezer wellicht bekend zijn met het rapport *Meer dan Waard: De maatschappelijke betekenis van musea* over de museale waarden,⁵ ontwikkeld in opdracht van de Museumvereniging. Binnen het kader van de museale waarden wordt de waarde van musea uitgedrukt in de belevingswaarde, de verbindende waarde, de collectiewaarde, de economische waarde en de educatieve waarde. De belevingswaarde wordt beschreven als de intrinsieke waarde die musea bijdragen door plekken te zijn waar bezoekers bezinning, verwondering, verbazing en ontroering kunnen ervaren. De verbindende waarde van musea uit zich in het samenbrengen van verschillende groepen in de samenleving, door bijvoorbeeld debat en dialoog op actuele thema's mogelijk te maken, of een netwerk van vrijwilligers en vrienden(verenigingen) te vormen die via de musea verbonden zijn.

De collectiewaarde is het museum als schatkamer, met objecten en verhalen die een lokale, regionale, nationale of internationale betekenis hebben, en verbonden zijn met onze geschiedenis en identiteit. Met de educatieve waarde wordt de bijdrage van musea bedoeld aan de ontwikkeling van zowel kinderen (als onderdeel van een educatief schoolbezoek), jongeren (als onderdeel van een maatschappelijke stage), als volwassenen (een wetenschapper die de collectie onderzoekt). Deze vier waarden worden voornamelijk als kwalitatieve waarden gezien, die niet in geld worden uitgedrukt. De economische waarde daarentegen wordt in dit kader wel gekwantificeerd en gemonetariseerd. Dit is de bijdrage die de musea leveren als toeristische trekpleister, met de inkomsten die ze genereren, en met het verbeteren van de leefbaarheid in de omgeving van het museum.

Aan de hand van de museale waarden kunnen we de waarde van musea deels kwantificeren en monetariseren, maar voor het grootste deel niet. Voor dit onderzoek willen we echter de verschillende maatschappelijke baten van musea – ook diegene die doorgaans niet in geld

⁴ Linssen, M. (2022). *Onderweg naar Faro: Uitvoeringsagenda Faro Deel 1*. Amersfoort: Rijksdienst voor Cultureel Erfgoed.

⁵ Van der Horst, A., de Groot, M., & Lagendijk, E. (2011). *Meer dan waard: De maatschappelijke betekenis van musea*. Amsterdam: Museumvereniging.

worden uitgedrukt – tegenover de maatschappelijke kosten – ofwel de subsidies – kunnen zetten. Om deze reden gebruiken we een ander kader om de brede maatschappelijke waarde van musea uit te drukken, waarmee we deze waarde wel zoveel mogelijk kunnen kwantificeren en moneteriseren. Hierbij is het belangrijk om te benadrukken dat we de waarde van musea daarmee niet *reduceren* tot alleen de economische waarde. Vrijwel alle kwalitatieve aspecten uit de museale waarden komen terug in onze aanpak, maar dan waar mogelijk uitgedrukt in euro's welvaartseffect. Hieronder beschrijven we het kader van Atlas Research om de maatschappelijke waarde van cultuur te berekenen, en hoe dit zich verhoudt tot de museale waarden.⁶

De vijf maatschappelijke waarden van cultuur in dit onderzoek

Om de maatschappelijke waarde van de musea in de Gooi en Vechtstreek in beeld te brengen, borduurt dit onderzoek voort op een traditie van economisch onderzoek naar het belang van kunst, erfgoed en cultuur voor een stad. In lijn met het eerder door Atlas Research ontworpen framework⁷, doen we dit aan de hand van vijf maatschappelijke waarden die in de wetenschappelijke literatuur aan kunst en cultuur worden toegekend, namelijk de gebruikswaarde, optiewaarde, bestaanswaarde, economische waarde en sociale waarde. Een overzicht van deze waarden staat in figuur 1.1.

Maatschappelijke waarde omvat veel meer dan enkel de winst van een bedrijf of de opbrengst van een product. De maatschappelijke waarde draait om *welvaart*, waaronder alles valt wat mensen tot nut is. Wanneer een product, bedrijf of sector de welvaart in ons land meer verhoogt dan wat de belastingbetaler er aan subsidie in stopt, dan zijn die subsidies maatschappelijk te rechtvaardigen, en is het dus van maatschappelijke waarde. Een belangrijk punt is verder dat het onderzoeken van de maatschappelijke waarde van musea meer is dan de verschillende geldstromen in kaart brengen – de welvaartswinst gaat om de *toegevoegde* waarde die musea hebben. In de volgende alinea's

⁶ We benadrukken dat de twee waardenschema's overeenkomsten hebben, maar wezenlijk van elkaar verschillen. Het is niet zo dat elke museale waarde een equivalent heeft in het framework van de vijf maatschappelijke waarden van Atlas Research.

⁷ Zie voor uitgebreide besprekingen van deze vijf waarden o.a.: Marlet, G., Poort, J. (2011). De waarde van cultuur in cijfers. Utrecht: Atlas voor gemeenten; Marlet, G., Poort, J., & van Woerkens, C. (2011). De schat van de stad: welvaartseffecten van de Nederlandse musea. Utrecht: Atlas voor gemeenten; Marlet, G., Ponds, R., van Woerkens, C. (2019). Het belang van kunst en cultuur voor Amersfoort. Utrecht: Atlas voor gemeenten; Marlet, G., Ponds, R., Poort, J., van Woerkens, C. (2018). De waarde van cultuurstad Utrecht. Utrecht: Atlas voor gemeenten.

beschrijven we de vijf maatschappelijke waarden, benoemen we kort hoe we deze in dit onderzoek gaan berekenen, en relateren we ze aan de meer kwalitatieve museale waarden.

Figuur 1.1 De vijf maatschappelijke waarden van cultuur, van Atlas Research

Gebruikswaarde

De eerste waarde ontstaat bij het feitelijke gebruik van cultuur. De gebruikswaarde is het zogenoemde consumentensurplus. Met andere woorden: hoeveel is het gebruik van cultuur meer waard voor de gebruiker dan de betaalde prijs? De gebruikswaarde wordt afgeleid van de

totale uitgaven in tijd en geld die mensen in een museumbezoek stoppen boven op de entreprijs – denk bijvoorbeeld aan reisduur en reiskosten, en de tijd die mensen in het museum verblijven. De gebruikswaarde is een uitdrukking van het plezier en genot dat mensen beleven aan het bezoeken van kunst en cultuur. Dit doet denken aan de belevingswaarde uit de museale waarden, ofwel de positieve (emotionele) ervaring die bezoekers ontleen aan kunst en cultuur. De verwondering, inspiratie en ontroering die mensen uit cultuurbezoek kunnen halen is vermoedelijk een belangrijke reden waarom ze er hun tijd en geld in willen investeren.

Optiewaarde

Naast het feitelijke gebruik van cultuur, ontstaat ook waarde doordat kunst en cultuur überhaupt bestaan. Deze waarde wordt in twee vormen in kaart gebracht. Ten eerste wordt gekeken naar de *optiewaarde*. Dit is de waarde die mensen hechten aan de mogelijkheid om cultuur te kunnen bezoeken, bezichtigen of beleven. Het hebben van de optie om kunst en cultuur te bezoeken draagt bij aan de woonaantrekkelijkheid van een gemeente.⁸ Deze optiewaarde brengen we in beeld door te berekenen hoeveel mensen meer over hebben voor een huis in de buurt van musea, op basis van huizenprijzendata en de ligging van musea. Dat mensen bereid zijn meer te betalen om in de buurt van musea te wonen komt terug in de museale waarden als economische waarde, waarin ook de positieve effecten van de musea op de omgeving worden benadrukt.

Bestaanswaarde

Daarnaast kijken we naar de bestaanswaarde. Deze omvat de waarde van cultuur voor de vorming van identiteit en bijvoorbeeld nationale, regionale of lokale trots. Van belang hierbij is dat men geen gebruik hoeft te maken van cultuur om er toch waarde aan toe te kennen. De bestaanswaarde laat zich het best illustreren met een voorbeeld: We gaan ervan uit dat een deel van de mensen die een iconisch Nederlands kunstwerk zoals *De Nachtwacht* van Rembrandt nooit zelf aanschouwen, nog wel waarde hecht aan het feit dat het kunstwerk bestaat, in goede staat verkeert en in publiek eigendom is. Dit is een voorbeeld van nationale trots en identiteit, maar hetzelfde principe geldt ook op

⁸ Voor de jaarlijkse *Atlas voor gemeenten* wordt de woonaantrekkelijkheid voor 50 gemeenten berekend, mede op basis van culturele voorzieningen. In de *Atlas voor gemeenten* uit 2018 met thema cultuur wordt de relatie tussen cultureel aanbod en woonaantrekkelijkheid in meer detail toegelicht.

regionaal en lokaal niveau. Mensen kunnen identiteit en trots ontlene aan kunst en cultuur die ze zelf nooit gaan bezoeken. Het is erg lastig om de bestaanswaarde te berekenen, maar een inschatting kan worden afgeleid van de gebruikswaarde.

De bestaanswaarde heeft enige relatie tot de collectiewaarde uit de museale waarden, maar is zeker niet hetzelfde. De collectiewaarde benadrukt net als de bestaanswaarde het belang van museumcollecties voor de identiteit en trots die mensen eraan ontlene, en de gedeelde geschiedenis die ze weergeven. De bestaanswaarde staat echter los van de taxatiewaarde van de museumcollecties, die ook onderdeel is van de collectiewaarde. De taxatiewaarde van de collectie is aanzienlijk, maar er staan ook aanzienlijke collectiekosten tegenover. Zo zouden met het vermogen dat de collectie vertegenwoordigt ook allerlei andere nuttige investeringen kunnen worden gedaan. In lijn met eerder onderzoek⁹ nemen we aan dat deze kosten en baten gelijk zijn.

Economische waarde

Tot slot zijn er nog de indirecte effecten. Zo heeft cultuur economische waarde,¹⁰ doordat musea binnenlandse en buitenlandse toeristen aantrekken, die tijdens hun bezoek aan de regio bestedingen doen die ze zonder het culturele aanbod niet in die regio hadden gedaan. We maken gebruik van data over de herkomst van museumbezoekers in de Gooi en Vechtstreek en van Nederlandse gegevens over toeristische uitgaven, om in te schatten hoeveel er in de regio wordt uitgegeven door toeristische museumbezoekers.

Er worden ook welvaartseffecten gecreëerd door de werkgelegenheid die de musea bieden – dit rekenen we ook tot de economische waarde. We berekenen daarvoor het verschil tussen de productiviteit van museummedewerkers in hun museumbaan tegenover een baan in een andere sector. Dit doen we op basis van gegevens over banen bij de musea in de Gooi en Vechtstreek en kengetallen uit ander onderzoek.

⁹ Zie Van der Horst, A., de Groot, M., & Lagendijk, E. (2011). Meer dan waard: De maatschappelijke betekenis van musea. Amsterdam: Museumvereniging.

¹⁰ De relatie tussen de economische waarde die Atlas Research hanteert en de economische waarde die benoemd wordt in de museale waarden van de Museumvereniging ligt ingewikkeld. In de originele publicatie van de museale waarden (zie referentie in voetnoot 6) worden alle maatschappelijke waarden van Atlas Research onder de economische waarde ondergebracht omdat deze gemonetariseerd zijn. Atlas Research berekende voor die publicatie dan ook alle vijf maatschappelijke waarde van musea voor heel Nederland. Op de huidige website van de Museumvereniging wordt de economische waarde vooral gerelateerd aan de toeristische aantrekkingskracht die de musea hebben (<https://www.museumvereniging.nl/verrijken>).

Omdat vrijwilligerswerk zo belangrijk is voor de musea, kijken we niet alleen naar betaalde banen maar ook naar de economische waarde van het werk die de vele museumvrijwilligers verrichten.

Sociale waarde

Tot slot heeft cultuur een sociale waarde. Dit is het effect van cultuur op bijvoorbeeld productiviteit, leefbaarheid en gezondheid. Voor dit onderzoek wordt specifiek gekeken naar de waarde van educatieve schoolbezoeken aan musea. We maken gebruik van gegevens over het aantal leerlingen dat de musea ontvangen, en berekenen op basis van ander onderzoek over de positieve effecten hiervan op de ontwikkeling van kinderen de welvaartseffecten. Deze waarde komt het meest overeen met de educatieve waarde uit de museale waarden. Daarnaast bespreken we voor dit onderzoek de sociale waarde die mogelijk voortkomt uit het netwerk van vrijwilligers die actief zijn bij de musea in de Gooi en Vechtstreek.

1.2 Musea in de Gooi en Vechtstreek

Regionale invulling van cultuurbeleid wordt steeds belangrijker. Waar het cultuurbeleid doorgaans een nationale focus had, adviseerde de Raad voor cultuur in 2017 om het cultuurbeleid (deels) te decentraliseren.¹¹ Decentrale overheden en maatschappelijke, culturele en private partners zouden samen verantwoordelijk moeten zijn voor het samenstellen en financieren van culturele voorzieningen. In 2018 nodigde de minister van Onderwijs, Cultuur, en Wetenschap de Nederlandse provincies, gemeenten en regionale instellingen uit om mee te werken aan het creëren van regionale culturele profielen, waarmee de culturele basisinfrastructuur beter rekening kan houden met de samenstelling en de behoefte van de bevolking, de regionale identiteit en het lokale klimaat voor de makers en kunstenaars in verschillende disciplines.¹² Hieruit kwamen 15 stedelijke cultuurregio's tot stand.

¹¹ Raad voor cultuur (2017): Cultuur voor stad, land en regio. De rol van stedelijke regio's in het cultuurbestel. Den Haag: Raad voor cultuur.

¹² Ministerie van Onderwijs, Cultuur en Wetenschap (2018) Cultuur in een open samenleving: <https://open.overheid.nl/documenten/ronl-ab5521c7-9c15-4af2-bb46-486392331a6e/pdf>

In het kader van regionaal cultuurbeleid wordt in de laatste jaren door verscheidene regio's data verzameld over de omvang en waarde van cultuur. Verschillende provincies hebben bijvoorbeeld een eigen monitor ontwikkeld, om inzicht te bieden in het regionale cultuurlandschap. Bijvoorbeeld de Brabantse "Waarde voor Cultuur"¹³, die in 2018, 2020, en 2022 onderzoek naar de cultuursector in de provincie publiceerde. Verder hebben ook o.a. Gelderland¹⁴ en Fryslân¹⁵ onderzoek uitgevoerd naar kunst en cultuur in de regio. Vorig jaar lanceerde verder de Regionale Cultuurmonitor, die inzicht biedt in het culturele aanbod van alle provincies, en deze met elkaar vergelijkt in een publicatie¹⁶ en het dashboard van de Cultuurmonitor van de Boekmanstichting¹⁷. Regionaal inzicht wordt dus steeds belangrijker wat betreft cultuurbeleid. De Metropoolregio Amsterdam (MRA) heeft een online dashboard ontwikkeld zodat regio's zich met elkaar kunnen vergelijken op het gebied van cultuur¹⁸.

Ook in de regio Gooi en Vechtstreek is de regionale identiteit belangrijk. In 2015 werd door de wethouders cultuur van Huizen, Wijdemeren en Laren het initiatief genomen tot een verkenning van de regionale identiteit en de ontwikkeling van cultuur in de regio. Het programma Cultuur, Erfgoed, Recreatie en Toerisme (CERT) dat hieruit volgde was actief in de periode 2016-2022.¹⁹ Doelstellingen zijn o.a. het verstevigen van de identiteit van de regio (groen, creatief en monumentaal), de regionale beeldvorming, en de regionale (culturele en toeristisch-creatieve) infrastructuur. Resultaat van het CERT-programma is onder andere een regionale museale samenwerking, gevormd in 2017. De samenwerkende musea delen een regioconservator en medewerkers voor collectieondersteuning. Ook wordt eens in de drie jaar een Erfgoedfestival

¹³ Waarde van Cultuur Brabant 2022: <https://www.boekman.nl/verdieping/publicaties/rapport-waarde-van-cultuur-brabant-2022/>

¹⁴ Cultuur in data, cultuurmonitor Gelderland 2022: https://media.gelderland.nl/Cultuur_in_Data_Cultuurmonitor_Gelderland_2022_Publieksversie_6f506a10cb.pdf

¹⁵ Nulmjitting Kultuurmonitor Fryslân: <https://www.boekman.nl/wp-content/uploads/2023/04/20230327-Volledige-rapportage-Nulmjitting-Kultuurmonitor-Fryslan.pdf>.

¹⁶ Regionale Cultuurmonitor editie 2022: <https://atlasresearch.nl/regionale-cultuurmonitor-editie-2022/>

¹⁷ <https://www.cultuurmonitor.nl/>

¹⁸ <https://www.metropoolregioamsterdam.nl/cultuur-monitor/>

¹⁹ Advies voor de doorontwikkeling van het Regionaal samenwerkingsprogramma Cultuur, Erfgoed, Recreatie en Toerisme (CERT) 2020-2024: <https://www.regiogv.nl/wp-content/uploads/2019/05/2b-Advies-Verkenning-Toekomst-CERT-def.versie-ew-1.0.pdf>

georganiseerd en werken de musea samen op het terrein van kennisdeling en productontwikkeling. In het kader van deze regionale samenwerking is het huidige onderzoek opgezet, om inzicht te kunnen krijgen in de waarde van de samenwerkende musea voor de regio.

De regioconservator stuurt samenwerkingsprogramma's aan en ondersteunt de musea met advies, gefinancierd met een subsidie van de regio Gooi en Vechtstreek. De musea organiseren onder leiding van de regioconservator een driejaarlijks Erfgoedfestival, en de museumcollecties worden online ontsloten in een gemeenschappelijke collectieportaal Gooisemuseumschatten.nl. Hierbij is ook de podcastserie Gooise Museumschatten ontwikkeld. Daarnaast delen de musea een regionale collectiemedewerker die de musea ondersteunt bij het collectiebeheer en -behoud. De musea pakken momenteel in samenhang het vrijwilligersbeleid aan met een wervingscampagne Schatbewaarders en Museumhelden gezocht, een online vacaturebank Museumhelden.nl en een trainingsprogramma.

Het Erfgoedfestival Groen in Gooi & Vecht in 2018 omvatte 7 tentoonstellingen op diverse locaties en een publieksprogramma met meer dan 100 activiteiten voor jong en oud.²⁰ Uit de evaluatie van het Erfgoedfestival blijkt dat deelnemende musea minimaal 20% meer bezoekers hebben getrokken, zowel van binnen als buiten de regio. Het vervolg hierop in 2021 (Erfgoedfestival 2021 Grensverleggers in Gooi & Vecht) omvatte 50 tentoonstellingen en publieksevenementen, 10 podcasts, 14 wandelingen en 7000 kinderboeken en trok aandacht naar cultuur in de regio: ruim 85 keer werd het festival vermeld in de media en het aantal websitebezoekers op visitgooivecht.nl groeide met 233%.²¹ Deze editie van het erfgoedfestival won in 2022 de Culturele Prijs Noord-Holland van het Prins Bernhard Cultuurfonds. Het samenwerkingsverband wordt in beginsel gefinancierd door de gemeenten in de regio Gooi en Vechtstreek.²² Verder worden additionele middelen geworven bij provincie, fondsen en particuliere instellingen.

²⁰ Evaluatie Erfgoedfestival Groen in Gooi & Vecht: <https://raadsinformatie.stichtsevecht.nl/Documenten/Ingekomen-stukken/overzicht-ingekomen-stukken/A-08-Projectbureau-Gooi-en-Vechtstreek-Evaluatie-erfgoedfestival-Groen-in-Gooi-en-Vecht-Geredigeerd.pdf>

²¹ Stand van zaken Cultuur & Recreatie: <https://www.regiogv.nl/wp-content/uploads/2021/12/Stand-van-zaken-Cultuur-Recreatie-november-2021.pdf>

²² Advies voor de doorontwikkeling van het Regionaal samenwerkingsprogramma Cultuur, Erfgoed, Recreatie en Toerisme (CERT) 2020-2024: <https://www.regiogv.nl/wp-content/uploads/2019/05/2b-Advies-Verkenning-Toekomst-CERT-def.versie-ew-1.0.pdf>

Tabel 1.1 Samenwerkende musea in de Gooi en Vechtstreek, per groottecategorie op basis van bezoekersaantal

Museum	Groottecategorie	Museum	Groottecategorie
Comenius Museum	Klein	Museum Hilversum	Middelgroot
Dudok Architectuurcentrum	Klein	Nederlands Vestingmuseum	Middelgroot
Museum Weesp	Klein	Forteiland Pampus	Groot
Huizer Museum	Klein	Nederlands Instituut voor Beeld & Geluid	Groot
Kasteel-Museum Sypsteyn	Klein	Rijksmuseum Muiderslot	Groot
Pinetum Blijdenstein	Klein	Singer Laren	Groot

De groep van de samenwerkende musea is zeer divers – van kleine lokale organisaties die vooral bezoekers uit de directe omgeving trekken, tot grote publiekstrekkingen die jaarlijks meer dan honderduizend bezoekers ontvangen uit binnen- en buitenland. De musea kunnen ingedeeld worden in drie “groottecategorieën”, gebaseerd op aantallen bezoekers. De grotere musea ontvangen jaarlijks meer dan 50 duizend bezoekers, de middelgrote musea ontvangen jaarlijks tussen de 20 duizend en 50 duizend bezoekers, en de kleinere musea ontvangen elk minder dan 20 duizend bezoekers per jaar. Deze groottecategorieën geven enige indicatie van de relatieve bijdrage van de individuele musea aan de te berekenen maatschappelijke waarde. In deze diverse groep zitten onder andere musea voor beeldende kunst, cultuurhistorische musea, kastelen, een botanische tuin, een architectuurcentrum in een iconisch monument, en een forteiland. In tabel 1.1 staat een overzicht van de musea, met de bijbehorende groottecategorie gebaseerd op het aantal jaarlijkse bezoekers. Voor het geval dat de lezer niet bekend is met (een deel van) de musea in dit onderzoek, geven we hier een korte beschrijving per museum.

Comenius Museum.²³ Het Comenius Museum in Naarden is gewijd aan het leven, het werk en de betekenis van Jan Amos Comenius (1592-1670). Comenius was een Tsjechische filosoof met grote historische betekenis, en staat bekend als grondlegger van de didactiek en de

²³ <https://comeniusmuseum.nl/>

pedagogiek. Bij het museum hoort ook het Mausoleum in de Comeniuskapel – het graf van Comenius. De Comeniuskapel en het aangrenzende museum in de voormalige Weeshuiskazerne zijn Rijksmonumenten.

Dudok Architectuurcentrum. Het Dudok Architectuurcentrum²⁴ is gevestigd in het Hilversumse Raadhuis, een iconisch gebouw en Rijksmonument ontworpen door toenmalige gemeente-architect W.M. Dudok. Het Dudok Architectuurcentrum heeft een expositiecentrum over het leven van W.M. Dudok, en bezoekers kunnen meerdere keren per week meedoen aan een rondleiding van het monumentale Raadhuis. Het centrum organiseert naast rondleidingen ook excursies, debatten, lezingen en manifestaties.

Museum Weesp. Het Gemeentemuseum Weesp²⁵ is gevestigd in het Stadhuis, een bijzonder Rijksmonument. De collectie van het museum heeft vooral cultuurhistorische betekenis voor Weesp, met aandacht voor de geschiedenis van porselein en cacao. Het museum huisvest ook een collectie beeldende kunst, met aandacht in het bijzonder voor het verhaal van Weesp.

Huizer Museum. Het Huizer Museum²⁶ is een cultuurhistorisch museum met een sterke lokale betekenis, die gelinkt is aan de identiteit en trots van omwonenden. Het museum heeft een archief met Huizer erfgoed, zoals schilderijen, prenten, krantenartikelen, kleding, objecten en foto's die de historie van de regio laten zien. In wisselende tentoonstellingen en presentaties vertelt het museum verhalen over de geschiedenis van Huizen en het Gooi.

Kasteel-Museum Sypesteyn. Kasteel-Museum Sypesteyn²⁷ is gebouwd in de negentiende eeuw. Jonkheer Henri van Sypesteyn wilde met het kasteel zijn familie eren. Vandaag is de inrichting van het kasteel grotendeels nog zoals deze in de jaren 30 door de jonkheer werd

²⁴ <https://www.dudokarchitectuurcentrum.nl/>

²⁵ <https://www.museumweesp.nl/>

²⁶ <https://www.huizermuseum.nl/>

²⁷ <https://sypesteyn.nl/>

achtergelaten, met collecties Oosters en Hollands porselein, en familieportretten uit de achttiende eeuw. De historische kasteeltuin maakt ook onderdeel uit van het museum. Het Kasteel is naast een museum ook een Rijksmonument.

Pinetum Blijdenstein. Pinetum Blijdenstein²⁸ is een museum en botanische tuin in Hilversum, opgericht rond 1883 door bankier Benjamin Willem Blijdenstein. Het pinetum is gespecialiseerd in coniferen, maar huisvest ook veel andere soorten bomen en planten. De collectie coniferen is onderdeel van de Nationale Plantencollecties, en omvat meer dan driehonderd soorten. Het is daarmee een van de grootste verzamelingen coniferen ter wereld.

Museum Hilversum. Museum Hilversum²⁹ is een museum voor beeldende kunst, met in het bijzonder aandacht voor nieuwe media, zoals fotografie en mediakunst. Het museum is gevestigd in het oorspronkelijke historische raadhuis, waaraan in 2005 een uitbouw is toegevoegd. De tentoonstellingen en de collectie worden gekenmerkt door een sterke maatschappelijke betrokkenheid.

Rijksmuseum Muiderslot. Het Muiderslot³⁰ is een goed bewaard kasteel uit de dertiende eeuw, en toont een collectie historische objecten en beeldende kunst. Het Rijksmuseum toont werken uit de Rijkscollectie. Het van oorsprong middeleeuwse kasteel is sinds 1878 in gebruik als museum. Ook zijn er de kasteeltuinen rond het slot. Vesting Muiderslot is net als Forteiland Pampus onderdeel van de Stelling van Amsterdam en daarmee UNESCO Werelderfgoed.

²⁸ <https://www.pinetum.nl/>

²⁹ <https://www.museumhilversum.nl/>

³⁰ <https://muiderslot.nl/>

Nederlands Vestingmuseum. Het Nederlands Vestingmuseum,³¹ gebouwd op bastion Turfpoort in de zeventiende eeuw, vertelt het historische verhaal van Naarden-Vesting. Naarden-Vesting is een rijksbeschermd stadsgezicht met cultuurhistorische waarde. De vesting is onderdeel van de Nieuwe Hollandse Waterlinie, en is samen met de Stelling van Amsterdam onderdeel van UNESCO Werelderfgoed.

Forteiland Pampus. Forteiland Pampus werd aangelegd in de negentiende eeuw, als onderdeel van de Stelling van Amsterdam, een waterlinie die onze hoofdstad beschermde tegen een vijandelijke inval. Forteiland Pampus³² bewaakte de toegang via de Zuiderzee. Het eiland is een Rijksmonument en, als onderdeel van de Stelling van Amsterdam, sinds 1996 UNESCO Werelderfgoed.³³ Pampus ontwikkelt zich, geïnspireerd op zijn historie, als duurzaam zelfvoorzienend erfgoed met een breed (cultureel) aanbod. Als boegbeeld van de Stelling van Amsterdam heeft Pampus de (nationale) taak om het bijzondere verhaal van deze waterlinie te vertellen.

Nederlands Instituut voor Beeld & Geluid. Voor Beeld & Geluid³⁴ in Hilversum is de museumfunctie slechts één onderdeel van de organisatie.³⁵ Het is ook een nationaal archief, productiepartner van omroepen en producenten, en een kenniscentrum. De functies van het instituut komen voort uit verschillende fusies in het verleden, waarbij de museumfunctie werd meegenomen vanuit de fusie met het Omroepmuseum (in 1997) en het Permuseum (in 2017). Omdat we in dit onderzoek specifiek de waarde van musea onderzoeken, kijken we dus ook alleen naar de waarde van Beeld & Geluid als museum.

³¹ <https://www.vestingmuseum.nl/>

³² <https://www.pampus.nl/>

³³ <https://www.stellingvanamsterdam.nl/>

³⁴ <https://www.beeldengeluid.nl/>

³⁵ Zie o.a. deze evaluatie van het Nederlands Instituut voor Beeld & Geluid uit 2020 voor meer informatie over de organisatie: https://www.eerstekamer.nl/eu/overig/20210707/evaluatie_nederlands_instituut/document3/f=/v/kbhjmp0tzi_opgemaakt.pdf

Singer Laren. Singer Laren³⁶ is een museum voor beeldende kunst uit de periode 1880 – 1950. Het museum toont de ontwikkeling van het Impressionisme en Modernisme in Nederland dat voor een deel in de regio is ontstaan. De collectie heeft daarmee een verbinding met de omgeving, omdat belangrijke kunstenaars uit deze stromingen in de omgeving van Laren hebben gewerkt. Naast de collectie beeldende kunst, heeft het museum een gratis toegankelijke beeldentuin en een theater.

1.3 Cultuur in de Gooi en Vechtstreek

De Gooi en Vechtstreek is een regio binnen de Metropoolregio Amsterdam (MRA), bestaande uit de gemeenten Hilversum, Gooise Meren, Huiszen, Wijdemeren, Laren en Blaricum. De gemeente Weesp maakte tot de fusie met Amsterdam in 2022 eveneens deel uit van deze regio.³⁷ De Gooi en Vechtstreek ligt tussen grotere steden Amsterdam, Almere en Utrecht in. De MRA³⁸ stipt het Mediapark in Hilversum en een grote creatieve sector aan als belangrijke economische pijlers, en benadrukt de regio als een aantrekkelijk vestigingsgebied voor innovatieve bedrijven. De Gooi en Vechtstreek heeft als uitgangspunt om de regio uit te dragen als aantrekkelijk gebied om te bezoeken, te recreëren en te verblijven.

Om een beeld te krijgen van kunst en cultuur in de Gooi en Vechtstreek is de Cultuurmonitor van de Metropoolregio Amsterdam geraadpleegd.³⁹ Deze monitor vergelijkt cultuur tussen de MRA-regio's wat betreft aanbod, bezoek en geldstromen. De Gooi en Vechtstreek valt op meerdere vlakken op wanneer we het culturele aanbod, cultuurbezoek en culturele geldstromen per inwoner bekijken. Ten eerste heeft de Gooi en Vechtstreek de meeste beschermde stads- en dorpsgezichten van de MRA-regio's. Een voorbeeld hiervan is vestingstad Naarden waar het Nederlands Vestingmuseum te vinden is – één van de musea die deel uitmaken van dit onderzoek. Verder staat de regio in de top-3 voor de MRA-regio's met de meeste musea, galeries, filmhuizen, bioscopen en podia met wekelijks aanbod. Qua cultuurbezoek staat de Gooi en Vechtstreek in de top-3 van de MRA wat betreft museumbezoekers en bezoekers aan podia. Niet geheel verrassend staat Amsterdam op

³⁶ <https://www.singerlaren.nl/nl/>

³⁷ We werken voor dit onderzoek met data uit 2019, toen Weesp nog een gemeente in de MRA-regio Gooi en Vechtstreek was.

³⁸ Zie voor informatie over de regio <https://www.metropoolregioamsterdam.nl/over-mra/> en <https://www.regiogv.nl/>

³⁹ Zie <https://www.metropoolregioamsterdam.nl/cultuur-monitor/dashboard>

de eerste plaats voor al deze indicatoren. Een uitzondering is het aantal vrijwilligers in de podiumkunsten. De Gooi en Vechtstreek heeft van alle MRA-regio's het hoogste aantal vrijwilligers in de podiumkunsten per inwoner, met Amsterdam op de tweede plaats.⁴⁰ De MRA Cultuurmonitor biedt geen gegevens over museumvrijwilligers, dus deze kunnen we niet benchmarken tegenover andere regio's.

De Gooi en Vechtstreek heeft echter ook een opvallende laatste plek in de MRA-regio, namelijk wat betreft de gemeentelijke cultuurlasten per inwoner. Tabel 1.2 biedt een overzicht van de uitgaven van gemeenten aan subsidies voor kunst en cultuur. De gemeenten in de Gooi en Vechtstreek gaven in 2019 per inwoner 61 euro uit aan subsidies voor kunst en cultuur. Dit is ongeveer een kwart van het bedrag uitgegeven door uitschieter Amsterdam, bijna een derde van Zuid-Kennemerland, en ongeveer de helft van Almere-Lelystad.

Tabel 1.2 Gemeentelijke cultuurlasten per inwoner, per MRA-regio in 2019

MRA Regio	Gemeentelijke cultuurlasten per inwoner 2019
Gooi en Vechtstreek	€ 61
IJmond	€ 65
Zaanstreek-Waterland	€ 71
Amstelland-Meerlanden	€ 95
Almere-Lelystad	€ 119
Zuid-Kennemerland	€ 165
Amsterdam	€ 235

⁴⁰ De MRA Cultuurmonitor heeft geen gegevens over vrijwilligers, dus deze kunnen we voor niet benchmarken met andere regio's.

Om uit te zoeken of de musea ook relatief weinig subsidies ontvangen, zijn de jaarrekeningen van de twaalf musea onderzocht. Van negen musea⁴¹ hebben we de verschillende soorten inkomsten kunnen splitsen in inkomsten uit overheidssubsidies en eigen inkomsten.⁴² Musea die hier *niet* zijn geanalyseerd betreffen Beeld & Geluid, Dudok Architectuurcentrum en Museum Weesp (niet genoeg gegevens beschikbaar). Van de negen geanalyseerde musea kwam ongeveer 27 procent van de omzet uit overheidssubsidies. Ter vergelijking met landelijke cijfers: Voor alle musea aangesloten bij de Museumvereniging was dat in hetzelfde jaar ongeveer vijftig procent.⁴³

1.4 Het huidige onderzoek en leeswijzer

In dit onderzoek berekenen we de maatschappelijke waarde van twaalf musea in de Gooi en Vechtstreek. Deze waarde brengen we in beeld aan de hand van de vijf waarden van cultuur, zoals eerder in dit hoofdstuk omschreven. Waar mogelijk koppelen we hier een monetaire waarde aan, in de gevallen waar dit niet mogelijk is, zal een inschatting van de monetaire waarde worden gegeven, of blijft het bij het in kaart brengen van welke waarden er zijn zonder de omvang hiervan. Hoofdstuk 2 tot en met 6 gaan dieper in op elk van de vijf waarden; hoofdstuk 7 is gewijd aan de waarde van vrijwilligers. Vervolgens wegen we de maatschappelijke baten van de musea tegen de maatschappelijke kosten.

Om het rapport leesbaar te houden hebben we ervoor gekozen een deel van de methodologische verantwoording naar een bijlage te verplaatsen (zie Bijlage 1). Hierin staan onder andere uitgebreidere beschrijvingen van een deel van de vijf maatschappelijke waarden, beschrijvingen van ander onderzoek waar we bijvoorbeeld kengetallen uit halen, en gedetailleerde tabellen met cijfers die als input dienen voor de berekeningen. Lezers die vooral benieuwd zijn naar de uitkomsten kunnen deze bijlage overslaan, maar degenen die benieuwd zijn naar de methoden kunnen hier terecht voor meer informatie. In hoofdstuk 8 brengen we alle baten uit hoofdstuk 2 tot en met 7 bij elkaar en inventariseren we de kosten (ofwel subsidies). Lezers met weinig tijd kunnen dus ook direct naar hoofdstuk 8 voor het eindresultaat.

⁴¹ Deze musea zijn het Comenius Museum, Forteiland Pampus, Huizer Museum, Sypesteyn, Muiderslot, Museum Hilversum, Vestingmuseum, Pinetum Blijdenstein en Singer Laren.

⁴² Dit betreft alle inkomsten die niet uit overheidssubsidies komen, zoals fondsen, donaties, giften, sponsoring, entreegeld, rondleidingen, horeca, museumwinkel, cursussen.

⁴³ Museumvereniging (2019). Museumcijfers 2019. Amsterdam: Stichting Museana, Stichting Museumkaart, & de Museumvereniging

Omdat we de waarde berekenen als welvaartseffect per jaar, is het belangrijk om een consistent peiljaar te kiezen. De cijfers waar we gebruik van maken komen voor zover mogelijk uit 2019. Dit jaar is gekozen omdat 2019 het meest recente “normale” jaar is voordat de coronacrisis impact had op de museumsector. De bezoekersaantallen en subsidies van de coronajaren geven niet een representatief beeld van hoe een gemiddeld jaar eruitziet voor de musea in dit onderzoek.

Beeld: Schuttersdag in het Nederlands Vestingmuseum

2 Gebruikswaarde

Elk jaar ontvangen de musea in de Gooi en Vechtstreek gezamenlijk honderdduizenden bezoekers. Deze bezoekers hebben de keuze gemaakt om hun tijd en geld te besteden aan bijvoorbeeld kunst aanschouwen in Singer Laren, leren over de lokale historie van Huizen in het Huizermuseum, wandelen door de botanische tuin van Pinetum Blijdenstein, of het bewonderen van de collectie in Kasteel-Museum Sypesteyn. In dit hoofdstuk gaat onze aandacht naar tijd en geld die bezoekers steken in de musea in de Gooi en Vechtstreek, wat kan worden gezien als een reflectie van de waarde die bezoekers hechten aan de musea. Op basis van tijd en geld die bezoekers steken in musea, kunnen we een onderdeel van de maatschappelijke waarde berekenen, namelijk de gebruikswaarde. Het gaat om de *meerwaarde* die mensen uit een museumbezoek halen tegenover een alternatieve tijdsbesteding.

De gebruikswaarde is afgeleid van de bereidheid van mensen om te betalen voor het museumbezoek, ook wel het consumentensurplus genoemd. Met andere woorden: hoeveel is het gebruik van de musea (het bezoek) meer waard (voor de gebruiker) dan de betaalde prijs. De gebruikswaarde van het museumbezoek kan worden berekend als alle kosten die mensen maken voor het bezoek bekend zijn. Dit is niet alleen de toegangsprijs, maar dus ook de tijd en kosten die ze kwijt zijn aan het bezoek en om er te komen. Voor dit hoofdstuk maken we deels gebruik van aangeleverde gegevens door de musea in de Gooi en Vechtstreek, en deels van kengetallen uit ander onderzoek. Op basis van deze informatie kunnen we een schatting maken van de gebruikswaarde van de twaalf musea in dit onderzoek. Een beschrijving van de berekening waar dit hoofdstuk gebaseerd is staat in Bijlage 1.

Op basis van de gegeneraliseerde reis- en verblijfskosten per bezoek en het aantal bezoekers (zie Bijlage 1) is de gebruikswaarde van de musea in de Gooi en Vechtstreek uit te rekenen. We berekenen hiervoor de totale reis- en verblijfskosten voor elk museum, waarvan we het consumentensurplus kunnen afleiden. Daaruit leiden we de toegevoegde waarde van het museumbezoek af, ofwel de meerwaarde tegenover een andere vrijetijdsbesteding die niet de eerste keus is. De totale gegeneraliseerde reis- en verblijfskosten van museumbezoekers in de Gooi en Vechtstreek, voor alle twaalf musea samen, bedroeg in totaal 35,9 miljoen euro. Hiervan was 9,3 miljoen euro voor bezoekers uit de

regio en 26,6 miljoen euro voor bezoekers uit de rest van Nederland (zie tabel 2.1). Dit betekent dat de Nederlandse bezoekers van de musea in de Gooi en Vechtstreek ten minste 36 miljoen euro over hebben om van het aanbod te genieten, bijna tien keer het bedrag dat werd betaald voor entree (naar schatting ongeveer 3,8 miljoen euro).

Tabel 2.1 De gebruikswaarde van musea

	Uit Gooi en Vecht	Uit rest NL
Totale reis en verblijfskosten	€ 9,3 miljoen	€ 26,6 miljoen
Netto gebruikswaarde	€ 0,6 miljoen	€ 1,7 miljoen

Algemeen wordt aangenomen dat het consumentensurplus voor culturele activiteiten gemiddeld 25 procent van de generaliseerde reis- en verblijfskosten bedraagt.⁴⁴ Dit komt overeen met 2,3 miljoen euro voor bezoekers uit de regio en 6,7 miljoen euro voor bezoekers uit de rest van Nederland. Een deel daarvan telt als de toegevoegde waarde mee. We volgen hier ook het eerder genoemde onderzoek en nemen aan dat 25 procent van het consumentensurplus als welvaartseffect kan worden meegerekend. De gebruikswaarde van de musea in de Gooi en Vechtstreek komt daarmee uit op 0,5 miljoen euro voor bezoekers uit de regio en 1,7 miljoen euro voor bezoekers uit de rest van Nederland.

⁴⁴ G. Marlet, J. Poort, 2011: De waarde van cultuur in cijfers. Utrecht: Atlas voor gemeenten.

Beeld: Gids Alfonso verzorgt de rondleiding voor het Dudok Architectuur Centrum

3 Optiewaarde

Steden met een groot en gevarieerd cultureel aanbod zijn over het algemeen populaire woonlocaties. Die steden hebben de grootste aantrekkingskracht op verhuizende huishoudens, met in hun kielzog bedrijven. In steden met een groot en divers cultureel aanbod gaat het economisch vaak beter. Het feit dat mensen graag in de buurt willen wonen van cultureel aanbod komt tot uitdrukking in de optiewaarde; de waarde die mensen hechten aan de mogelijkheid om spontaan, op elk moment van de dag en week, een culturele activiteit te beleven. Die optiewaarde vertaalt zich in een grotere betalingsbereidheid voor een (woon)locatie in de buurt van culturele instellingen en activiteiten. Huizenkopers zijn bereid om voor de aanwezigheid van musea in de buurt, met name cultuurhistorische en beeldende-kunstmusea, een hogere huizenprijs te betalen. Dat duidt erop dat mensen waarde hechten aan de mogelijkheid om een museum te bezoeken, of dat ze er waarde aan hechten dat familie, vrienden en andere gasten een museum kunnen bezoeken, of dat ze simpelweg identiteit en status ontlenen aan een woning in de buurt van een museum. Hoe dan ook, het simpele feit dat er musea in de buurt zijn, wordt door sommige mensen dus gewaardeerd. De mensen voor wie dit geldt, blijken vervolgens wel relatief dicht bij dat museum te willen wonen, in ieder geval binnen dezelfde gemeente. Dit betekent voor de situatie in de Gooi en Vechtstreek dat de optiewaarde voor een bepaald museum waarschijnlijk dus ook volledig binnen de regio zal vallen.

3.1 Optiewaarde van musea in de Gooi en Vechtstreek inschatten

De hedonische prijsanalyse is de wetenschappelijk gangbare methode om de (positieve of negatieve) waarde van *amenities*, waarvoor geen eigen markt bestaat waarop een prijs tot stand komt, in te schatten. De hedonische prijsmethode gaat ervan uit dat mensen de voor- en nadelen van een bepaalde woonlocatie meewegen in hun bereidheid om te betalen voor een woning op een dergelijke locatie.⁴⁵

⁴⁵ S. Rosen, 1974: Hedonic prices and implicit markets: product differentiation in pure competition, in: Journal of Political Economy, 82, pp.34-55; J. Roback, 1982: Wages, rents, and the quality of life, in: Journal of political economy, 90, p.1257-1278.

Op basis van eerdere resultaten uit de hedonische prijsanalyse van de optiewaarde van cultureel aanbod in Nederland, en de ligging van de twaalf musea in de Gooi en Vechtstreek in dit huidige onderzoek, kunnen we een inschatting maken van de optiewaarde (tabel 3.1). De bereidheid om te betalen voor een huis in de buurt van de musea in de Gooi en Vechtstreek komt uit op circa 179 miljoen euro,⁴⁶ wat overeenkomt met een jaarlijks welvaartseffect van 10,4 miljoen euro. Omdat mensen vooral meer willen betalen voor huizen in de directe omgeving van musea, slaat deze optiewaarde volledig neer in de Gooi en Vechtstreek, en meer specifiek in de gemeenten waar de musea te vinden zijn. Dit resultaat komt echter met een paar kanttekeningen (zie Bijlage 1) waardoor dit bedrag mogelijk een overschatting is. We nemen daarom het bedrag van 10,4 miljoen euro als bovengrens voor de optiewaarde. Zoals te zien is in tabel 3.1 hebben we ook een ondergrens berekend, die uitkomt op 5,8 miljoen euro.⁴⁷

Tabel 3.1 De optiewaarde van musea in de Gooi en Vechtstreek (hedonische prijsanalyse)

	Gooi en Vecht	Rest Nederland
Musea - ondergrens	€ 5,8 miljoen	€ 0,00
Musea - bovengrens	€ 10,4 miljoen	€ 0,00

Omdat we een zo goed mogelijke schatting willen maken van de optiewaarde van de musea in de Gooi en Vechtstreek, is ook een alternatieve methode gebruikt om deze optiewaarde te berekenen. Deze kunnen we vervolgens vergelijken met de uitkomsten van de optiewaarde op basis van de uitkomsten van de hedonische prijsanalyse. In eerder onderzoek is uitgebreid gekeken naar de maatschappelijke waarde van musea in Nederland. Er is een schatting gemaakt van de optiewaarde van de Nederlandse musea, en er is een schatting gemaakt van de gebruikswaarde van de Nederlandse musea. Het is aannemelijk dat deze twee waarden aan elkaar gerelateerd zijn. Musea hebben een

⁴⁶ Deze uitkomst is gecorrigeerd met de stijging van de gemiddelde verkoopprijs van een huis in de COROP-regio Gooi en Vechtstreek (zoals gerapporteerd door CBS), aangezien de uitkomsten van de hedonische prijsanalyse van een eerder jaar waren.

⁴⁷ Hierbij gaan we uit van een correctie (afname) van eenmaal de standaardfout uit het regressiemodel gebruikt voor de hedonische prijsanalyse.

bepaalde aantrekkingskracht op bezoekers (die te zien is in de gebruikswaarde) en op huizenkopers (die te zien is in de optiewaarde). Waarschijnlijk zijn de musea die meer aantrekkingskracht hebben op bezoekers, (deels) ook de musea die aantrekkingskracht hebben op huizenkopers. Uit dit eerdere onderzoek op nationaal niveau kunnen we een verhouding afleiden van de gebruikswaarde van Nederlandse musea tegenover de optiewaarde van de Nederlandse musea.⁴⁸ In tabel 3.2 is de optiewaarde te zien die is berekend door de verhouding tussen optiewaarde en gebruikswaarde uit eerder onderzoek op de huidige data toe te passen. Hiervoor is een ondergrens en een bovengrens berekend, gebaseerd op de bandbreedtes die uit het eerdere nationale onderzoek zijn gekomen. Hieruit concluderen we dat de optiewaarde van de musea in de Gooi en Vechtstreek minstens 5,6 miljoen euro is en maximaal 7,3 miljoen euro.

Tabel 3.2 Optiewaarde van musea in de Gooi en Vechtstreek (alternatieve methode)

	Gooi en Vecht	Rest Nederland
Musea (min)	€ 5,6 miljoen	€ 0
Musea (max)	€ 7,3 miljoen	€ 0

De ondergrens komt via beide methodes redelijk overeen (5,6 miljoen en 5,8 miljoen euro), maar bij de hedonische prijsanalyse ligt de bovengrens veel hoger. Op basis van deze verschillende uitkomsten nemen wij als schatting voor de optiewaarde van de musea in de Gooi en Vechtstreek het bedrag van 7,3 miljoen euro.

⁴⁸ De optiewaarde van Nederlandse musea was in dit onderzoek 3 tot 3,9 maal zo hoog als de gebruikswaarde van Nederlandse musea

Beeld: Beeld & Geluid in Hilversum

4 Bestaanswaarde

De gebruikswaarde (hoofdstuk 2) van kunst en cultuur gaat – de naam zegt het al – uit van de waarde die de feitelijke ‘gebruikers’ aan kunst en cultuur hechten. De optiewaarde (hoofdstuk 3) gaat er per definitie vanuit dat er een fysieke plek is waar mensen van kunst en cultuur kunnen genieten, los van de vraag of ze dat ook echt doen. De optiewaarde beperkt zich met andere woorden tot de locatiegebonden waardering voor kunst en cultuur. Er zijn diverse redenen om aan te nemen dat via die gebruikers en locaties niet de volledige maatschappelijke waarde van kunst en cultuur in beeld komt. Het is aannemelijk dat ook mensen die nooit naar een museum gaan, en ook niet op een bepaalde locatie willen wonen omdat daar veel musea zijn, waarde hechten aan het bestaan van de Nederlandse musea, kunstcollecties en erfgoed. Ook deze mensen zouden het waarschijnlijk vervelend vinden als het Rijksmuseum zijn deuren moest sluiten of als een prominent Nederlands kunstwerk wordt gestolen of beschadigd.

Kennelijk is er dus nog een andere waarde van het bestaan van kunst en cultuur dan (de optie op) het genot van het gebruik ervan. Die bestaanswaarde is moeilijk grijpbaar maar heeft waarschijnlijk te maken met een gevoel van trots op de nationale collectie en de bijdrage die deze levert aan de nationale identiteit. Voor de twaalf musea in de Gooi en Vechtstreek zal ook een bestaanswaarde uitgaan van de museumcollecties. Die lastig grijpbare bestaanswaarde laat zich in berekeningen moeilijk apart houden van de gebruiks- en optiewaarde. Het gaat hier immers om de waarde die mensen hechten aan het bestaan van kunst en cultuur, terwijl ze daar geen gebruik van maken of er niet dichtbij in de buurt (willen) gaan wonen. Die waarde is met andere woorden niet af te lezen uit het gedrag van mensen. Om een inschatting te kunnen maken van dat deel van de bestaanswaarde van kunst en cultuur is er behoefte aan een inschatting van de waarde die mensen die daar zelf geen gebruik van (willen) maken, hechten aan onze nationale kunstcollectie, het oeuvre aan Nederlandse films, het behoud van Nederlands erfgoed et cetera.

4.1 Bestaanswaarde van musea in de Gooi en Vechtstreek

Om de werkelijke bestaanswaarde te berekenen van de musea in de Gooi en Vechtstreek zou een grootschalig enquête-onderzoek nodig zijn onder de inwoners van de regio. Omdat dit buiten de scope van dit onderzoek valt, extrapoleren we de bevindingen van ons onderzoek voor

Utrecht⁴⁹ naar deze situatie, en gaan we ervan uit dat de bestaanswaarde van de (collectie van de) musea in de Gooi en Vechtstreek ook ongeveer een kwart is (24%) van de totale gebruikswaarde plus optiewaarde van mensen uit de regio. Bij een gebruikswaarde van 0,5 miljoen euro voor mensen uit de Gooi en Vechtstreek en een optiewaarde van 7,3 miljoen euro, komt dat uit op een bestaanswaarde van 1,9 miljoen euro per jaar.

De berekende bestaanswaarde van de musea van 1,9 miljoen euro per jaar is de bestaanswaarde voor de inwoners van de Gooi en Vechtstreek. De collectie heeft aannemelijk ook een bestaanswaarde voor de rest van Nederland, die we in dit huidige onderzoek niet berekenen. De totale jaarlijkse welvaartsbijdrage van de musea in de Gooi en Vechtstreek komt met deze toevoeging tot nu toe op 9,7 miljoen euro. Daar komen nog de economische en sociale waarde van de musea bij, die in de volgende twee hoofdstukken worden uitgelicht.

⁴⁹ Marlet, G.A.M., Ponds, R., Poort, J.P., van Woerkens, C. (2018). De waarde van cultuurstad Utrecht. Utrecht: Atlas voor Gemeenten

Beeld: De museumwinkel in Singer Laren wordt gerund door vrijwilligers

5 Economische waarde

Naast de directe maatschappelijke waarde van kunst en cultuur (de gebruikswaarde, optiewaarde en bestaanswaarde) is er ook indirecte waarde. De economische waarde is een voorbeeld van een indirect effect, en omvat het deel van de toegevoegde waarde van de sector aan de Nederlandse economie dat weg zou vallen als er geen kunst en cultuur meer zouden zijn. De economische waarde van de musea in Gooi en Vechtstreek bestaat voor een belangrijk deel uit de bestedingen van toeristen en dagjesmensen die zonder dit culturele aanbod niet naar de regio waren gekomen. Daar bovenop komen nog de werkgelegenheidseffecten van de sector zelf, hoewel deze maar voor een beperkt deel mogen worden meegerekend bij de maatschappelijke effecten. Dit hoofdstuk begint met een paragraaf over de economische waarde die uitgaat van toeristen en dagbezoekers die voor het museumaanbod naar de regio komen, en gaat vervolgens in op de werkgelegenheidseffecten.

5.1 Bestedingen door toeristen en dagjesmensen

Het aanbod kunst en cultuur is één van de belangrijkste redenen voor mensen om een stad te bezoeken, naast bijvoorbeeld winkelen of horecabezoek. Er zijn geen specifieke gegevens voorhanden die betrekking hebben op de Gooi en Vechtstreek, maar we nemen voor dit onderzoek aan dat de regio geen uitzondering vormt, en dat ook de toeristen en dagbezoekers die naar Gooi en Vechtstreek komen dit voor een deel doen omdat het culturele aanbod ze aantrekt.

In 2019 hadden Nederlandse bezoekers in totaal 271 duizend overnachtingen in de Gooi en Vechtstreek, en buitenlandse bezoekers 116 duizend overnachtingen.⁵⁰ Uit onderzoek voor de gemeente Utrecht⁵¹ blijkt dat dertien procent van de bezoekers uit Nederland die naar de stad komen een museum bezoekt. Belangrijk punt is verder dat museumbezoek in veel gevallen het hoofddoel voor een dagje uit is – mensen reizen dus

⁵⁰ T. Fedorova, N. Bosman, B. Sleutjes, R. van der Groep (2020). Toerisme MRA 2019-2020. Onderzoek, Informatie, en Statistiek: Amsterdam.

⁵¹ De Graaf, A., Janssen, I., van Raaij, J. (2018). Bezoekersonderzoek 2017-2018. Utrecht: IB Onderzoek, gemeente Utrecht

voornamelijk doelmatig voor een bepaald museum ergens naartoe, in plaats van dat ze met een ander doel naar de regio komen zoals winkelen of horecabezoek en vervolgens een spontaan een museumbezoek erbij doen.

Naast bezoekers elders uit Nederland ontvangen de twaalf musea in de Gooi en Vechtstreek ook buitenlandse bezoekers. Het culturele aanbod en de historie zijn voor een deel van de buitenlandse toeristen de belangrijkste reden om naar Nederland te komen. Zo bezoekt 41 procent van alle internationale toeristen een museum en vormt museumbezoek de belangrijkste ondernomen activiteit voor zes procent van alle toeristen. Dit geeft aan dat zonder het aanbod musea in Nederland een deel van de buitenlandse toeristen waarschijnlijk niet was gekomen of korter zou zijn gebleven.

In de Gooi en Vechtstreek zullen de twaalf musea hoogstwaarschijnlijk een bezoekreden zijn voor een deel van de buitenlandse toeristen, maar dit betekent niet dat zij allemaal weg waren gebleven als deze musea er niet waren. Hier zullen waarschijnlijk enige uitzonderingen op zijn. Een deel van de ongeveer vierduizend buitenlandse bezoekers van het Comenius Museum komt bijvoorbeeld uit Tsjechië en Slowakije,⁵² waar Comenius een groot historisch belang heeft aangezien hij in die regio geboren is. Het is aannemelijk dat een deel van deze groep de reis specifiek heeft gemaakt voor het bezoek aan het Comenius Museum.

Tabel 5.1 Bezoekers aan musea in de Gooi en Vechtstreek elders uit Nederland en uit het buitenland

Bezoekers uit rest van Nederland	Bezoekers uit het buitenland
398.140	57.560

⁵² Stichting Comenius Museum Jaarverslag 2019.

In totaal trok het museumaanbod in de Gooi en Vechtstreek in 2019 ruim 398 duizend bezoekers uit de rest van Nederland en ruim 57 duizend bezoekers uit het buitenland (tabel 5.1). Het is aannemelijk dat de Nederlandse bezoekers zonder het museumaanbod niet naar de Gooi en Vechtstreek waren gekomen, maar naar een andere regio waren gegaan, omdat voor de meeste Nederlandse museumbezoekers van buiten de regio het museumbezoek zelf ook de belangrijkste reden voor het gehele bezoek is. Voor de buitenlandse bezoekers ligt dat ingewikkelder. Een deel van de buitenlandse bezoekers zal voornamelijk voor het museumaanbod de Gooi en Vechtstreek bezoeken. Zonder dit museumaanbod is de regio niet aantrekkelijk voor een deel van de buitenlandse bezoekers, en zouden zij kiezen voor een bezoek elders. Het is echter aannemelijk dat voor buitenlandse bezoekers een museumbezoek eerder slechts een onderdeel is van de vakantie, dan dat het dé reden is voor bezoek aan de regio. Wel is het waarschijnlijk dat buitenlandse toeristen die voor een cultuurvakantie of stedentrip komen in elk geval minder lang in de regio waren gebleven zonder het museumaanbod.

Op basis van onderzoek naar de bestedingen van dag- en verblijfstoeristen uit Nederland en het buitenland blijkt dat de gemiddelde binnenlandse dagbezoeker 54,60 euro uitgeeft. Toeristen uit het buitenland geven gemiddeld 180 euro uit per dag van hun verblijf. Door deze gemiddelde uitgaven te vermenigvuldigen met respectievelijk het aantal bezoekers uit Nederland (van buiten de Gooi en Vechtstreek) en het aantal buitenlandse bezoekers, krijgen we een schatting van de uitgaven die dag- en verblijfstoeristen doen in de regio (tabel 5.2). Dit komt uit op een totaal van 32,1 miljoen euro, waarvan 21,7 miljoen euro komt van bezoekers elders uit Nederland, en 10,4 miljoen euro van buitenlandse toeristen.⁵³ Een deel daarvan wordt binnen het museum uitgegeven, en de rest daarbuiten.

⁵³ We nemen hier aan dat de Nederlandse bezoekers dagbezoekers zijn en de buitenlandse bezoekers verblijfsbezoekers. In de praktijk is het mogelijk dat een deel van de buitenlandse museumbezoekers een dagbezoek maken (uit Duitsland of België) en dat een deel van de Nederlandse bezoekers langer dan een dag in de regio verblijven. We berekenen de totale uitgaven op deze manier omdat we de specifieke gegevens over dag- en verblijfbezoek niet hebben van de museumbezoekers in de Gooi en Vechtstreek. We rekenen verder per buitenlandse bezoeker de kosten van één nacht verblijf.

De uitgaven van dag- en verblijfsbezoekers binnen musea omvat de entreeprijs en de uitgaven in de museumhoreca en de museumwinkel, wat per bezoeker gemiddeld 10,72 euro bedraagt. De rest van de uitgaven besteden de dag- en verblijfsbezoekers in de regio aan bijvoorbeeld winkelen, horeca, andere (culturele) activiteiten en (in het geval van verblijfsstoeristen) overnachting.

Tabel 5.2 Totale additionele bestedingen binnen en buiten musea in de Gooi en Vechtstreek

	Bezoekers NL	Bezoekers Buitenland	Totaal
Uitgaven binnen musea	€ 4.3 miljoen	€ 0,6 miljoen	€ 4.9 miljoen
Uitgaven buiten musea	€ 17,5 miljoen	€ 9,7 miljoen	€ 27,2 miljoen
Uitgaven totaal	€ 21,7 miljoen	€ 10.4 miljoen	€ 32,1 miljoen

Bestedingen zijn echter niet hetzelfde als welvaartseffecten. Onder welvaartseffect wordt verstaan: de additionele winst (na aftrek van alle kosten) van bedrijven en de belastingopbrengsten voor gemeente en Rijk. In lijn met eerder onderzoek naar de maatschappelijke baten van cultuur is ervan uitgegaan dat vijf procent netto welvaartseffect is in de vorm van bedrijfswinst van ondernemers. Het gaat hier overigens niet om de bruto winstmarge op de verkoop, maar de netto overwinst na aftrek van alle vaste kosten en kapitaallasten. Buitenlandse bezoekers brengen hiernaast ook additionele belastingopbrengsten op, wat eveneens een positief welvaartseffect is. Het gaat daarbij hoofdzakelijk om belastingen zoals de btw en accijnzen, die in de landelijke schatkist vloeien. Deze belastingopbrengsten gelden alleen als welvaartswinst bij bestedingen van buitenlandse bezoekers. Bij binnenlandse bezoekers gaat het om een verschuiving van de uitgaven, wat voor de landelijke schatkist niet uitmaakt.

Het jaarlijkse welvaartseffect voor de regio Gooi en Vechtstreek komt in totaal uit op 1,6 miljoen euro (5% van de totale additionele bestedingen). Daarvan is 1,1 miljoen euro afkomstig van binnenlandse bezoekers. Voor de rest van Nederland is dat deel juist welvaartsverlies omdat deze bestedingen anders elders in Nederland gedaan waren. Er zijn nog wel additionele inkomsten voor het Rijk vanuit de

belastingopbrengsten van bestedingen door buitenlandse bezoekers. Dit komt neer op ruim 1,9 miljoen euro, of 18,8 procent⁵⁴ van de totale uitgaven van bezoekers uit het buitenland.

Tabel 5.3 Welvaartseffect van bestedingen voor de Gooi en Vechtstreek en de rest van Nederland

Gooi en Vechtstreek	Rest Nederland	Totaal
€ 1,6 miljoen	€ 861 duizend	€ 2,5 miljoen

5.2 Directe werkgelegenheidseffecten

Naast het effect van bestedingen door toeristen en dagjesmensen gaan er van de musea ook werkgelegenheidseffecten uit. Op basis van de door musea aangeleverde gegevens concluderen we dat er 247 banen (van 1,0 fte) bij deze musea horen. Dit is exclusief vrijwilligers en zzp'ers – de totale werkgelegenheid is dus hoger.

Deze werkgelegenheid mogen we echter niet zomaar meerekenen in een maatschappelijke effectenstudie. De cruciale vraag is wat de mensen in deze banen zouden hebben gedaan als de instellingen waar ze werken niet zouden hebben bestaan. Het is niet aannemelijk dat ze allemaal voor de rest van hun leven werkloos thuis zouden zitten. Sterker nog: het uitgangspunt is dat ze, zeker op lange termijn, een baan zouden vinden buiten de Gooi en Vechtstreek en/of buiten de museumsector. De reden hiervoor is dat inwoners en bezoekers van de regio in de hypothetische situatie dat er geen musea zouden zijn iets anders in hun vrije tijd zouden doen, zoals naar een restaurant gaan. Deze bestedingen zouden dan ook voor extra vraag naar arbeid zorgen. Er zal met andere woorden in de situatie zonder musea vooral een verschuiving

⁵⁴ Bij de huidige btw-tarieven van 21 en 9 procent en een gelijke bestedingsmix komt het gemiddelde op 18,8 procent. De verhouding van de bestedingen komt overeen met Zwaneveld (2011), waarbij 18,5 procent van de bestedingen het lage btw-tarief heeft en 85,5 procent van de bestedingen het hogere tarief. Zie: P.J. Zwaneveld (2011). *De btw in kosten-batenanalyses*. CPB-notitie. Den Haag: CPB.

van banen plaatsvinden naar andere sectoren. Om deze reden rekenen we met een ondergrens van nul euro wat betreft het welvaartseffect door werkgelegenheid bij de musea.⁵⁵

Het is wel redelijk te veronderstellen dat werknemers die nu kiezen voor een baan in de culturele sector daar kennelijk productiever zijn dan in een alternatieve baan. Het verschil in productiviteit is als welvaartseffect van een baan te beschouwen. De omvang van dat verschil wordt in een aantal studies geschat op vijf tot tien procent.⁵⁶ Uitgaande van een productiviteitsverschil van vijf procent en de gemiddelde toegevoegde waarde per arbeidsjaar komt dat uit op een bedrag van 2850 euro per baan (zie tabel 5.4). Op een totaal van ongeveer 247 banen betekent dat een welvaartseffect via de werkgelegenheid in de musea van 0,7 miljoen euro. Om overschatting te voorkomen bij het berekenen van de totale baten nemen we deze 0,7 miljoen euro niet mee, en rekenen we met de ondergrens van nul euro. Er is meer onderzoek nodig om vast te stellen of mensen werkzaam in de culturele sector daar meer productief zijn (en zo ja, in welke mate) dan in andere sectoren.

Tabel 5.4 Inschatting gemiddelde welvaartseffect per baan bij de musea in de Gooi en Vechtstreek

Toegevoegde waarde per arbeidsjaar	€ 57 duizend
Productiviteitsverschil ten opzichte van eerste alternatieve baan	0 tot 5%
Welvaartseffect per baan	€ 2.850
Totale Welvaartseffect bij 247 banen	€ 0 tot € 0,7 miljoen

⁵⁵ Zie voor richtlijnen voor o.a. het (niet) meerekenen van werkgelegenheid in MKBA's: Romijn, G. en G. Renes (2013), *Algemene leidraad voor maatschappelijke kosten-batenanalyse*, Den Haag: CPB/PBL.

⁵⁶ Zie o.a. B. Hof, J.A. Korteweg en J. Poort, 2006: Baten in beeld: Uitwerking 'Kengetallen kostenbatenanalyse Beelden voor de toekomst' (SEO, Amsterdam) en C. Koopmans e.a., 2017: Baten van Monumentenzorg (SEO/Atlas voor Gemeenten, Amsterdam/Utrecht).

5.3 Totale economische waarde

De totale economische waarde van de twaalf musea in de Gooi en Vechtstreek bedraagt 1,6 miljoen euro voor de regio zelf, voortkomend uit bestedingen van toeristische bezoekers. Dat bedrag is een conservatieve schatting en loopt op tot 2,3 miljoen euro wanneer we werkgelegenheidseffecten meerekenen. Voor de rest van Nederland zijn er verder baten uit bestedingen van buitenlandse toeristen, namelijk 861 duizend euro (zie tabel 5.3). De totale baten voor Nederland komen uit op minstens 2,5 miljoen euro. Deze ondergrens nemen we later mee in hoofdstuk 8 wanneer we de baten tegenover de kosten zetten. De bovengrens van deze schatting is 3,2 miljoen euro – dat is het totaalbedrag wanneer de mogelijke werkgelegenheidseffecten van 0,7 miljoen euro worden meegeteld.

Tabel 5.5 De economische waarde van musea in de Gooi en Vechtstreek

Gooi en Vechtstreek	Rest van Nederland	Totaal
€ 1,6 miljoen tot € 2,3 miljoen	€ 861 duizend	€ 2,5 miljoen tot € 3,2 miljoen

Beeld: Educatieve rondleiding in Pinetum Blijdenstein in Hilversum

6 Sociale waarde

Educatie is een belangrijk doel van de museumsector. De maatschappelijke bijdrage die musea leveren aan de ontwikkeling van kinderen door educatie vormt dan ook de focus van dit hoofdstuk. De meeste musea (91% in 2019) in Nederland bieden educatieve programma's aan.⁵⁷ Verder vervult negen procent van al het personeel van Nederlandse musea een educatieve taak.⁵⁸ In 2019 kwamen maar liefst 2,4 miljoen leerlingen naar een museum met een schoolbezoek. De kunst & cultuureducatie die bij musea te vinden is, heeft een sociale waarde, omdat we op basis van eerder onderzoek verwachten dat er positieve effecten uitgaan van het (actief of passief) deelnemen aan kunst en cultuur.

Van deelname aan kunst en cultuur gaan volgens de internationale wetenschappelijke literatuur allerlei positieve effecten uit, zowel op het terrein van gezondheid en onderwijs, als leefbaarheid en veiligheid.⁵⁹ Deze positieve effecten zijn te zien bij zowel actieve deelname (bijvoorbeeld zelf kunst maken) als passieve deelname (bijvoorbeeld een podium bezoeken). Echter, het probleem met deze studies is dat niet bewezen wordt dat de positieve effecten *het gevolg zijn van* de deelname aan kunst en cultuur. Het effect van cultuureducatie op de leerprestaties van kinderen is echter overtuigender bewezen.⁶⁰ Door deelname aan cultuureducatie ontwikkelen kinderen meer vaardigheden en meer zelfbewustzijn, en vertonen ze minder crimineel gedrag. Dit zorgt niet alleen voor minder overlast en onveiligheid en daarmee voor minder kosten voor politie en justitie, maar zorgt uiteindelijk ook voor een beter opgeleide bevolking en daardoor een hogere productiviteit. Dat is een welvaartswinst die zou wegvallen als er geen cultuur(educatie) meer zou zijn. In dit hoofdstuk kijken we naar de sociale waarde die uitgaat van de educatieve culturele schoolbezoeken die door leerlingen gemaakt worden aan de musea in de Gooi en Vechtstreek.

⁵⁷ Museumvereniging (2019). Museumcijfers 2019. Amsterdam: Stichting Museana, Stichting Museumkaart, & de Museumvereniging.

⁵⁸ Museumvereniging (2021). Museumcijfers 2021. Amsterdam: Stichting Museana, Stichting Museumkaart, & de Museumvereniging.

⁵⁹ Zie voor een overzicht: J. Ruiz, 2004: *A literature Review of the evidence base for culture, the arts and sport policy* (Social Research, Edinburgh), pp. 61-68; Faq, 2011: *Intelligentie, geluk en gezondheid. Wat de wetenschap zegt over de effecten van kunst en cultuur*; G.A. Marlet, J. Poort, F. Laverman, 2007: *De kunst van investeren in cultuur* (SEO / Atlas voor gemeenten, Amsterdam / Utrecht).

⁶⁰ Fiske, 1999: *Champions of Change. The impact of the Arts on Learning* (President's Committee on the Arts and the Humanities, Washington DC).

6.1 De sociale waarde van cultuureducatie

Voor de waarde van educatieve culturele schoolbezoeken aan musea kijken we naar eerdere resultaten van een studie naar de maatschappelijke baten van de zogenoemde Brede School.⁶¹ Bij dit onderzoek werd het effect bekeken van die Brede School op onderwijsprestaties, schooluitval, productiviteit, gezondheid en leefbaarheid in de wijk. De maatschappelijke baten per leerling per jaar schatten we op basis van dit onderzoek in op vijftig euro. Voor een uitgebreidere discussie over het berekenen van de sociale waarde door cultuureducatie, zie bijlage 1.

Op basis van het jaarlijkse aantal leerlingen dat een schoolbezoek bracht aan de twaalf musea in de Gooi en Vechtstreek, en de eerdergenoemde kengetallen uit ander onderzoek, kunnen we de sociale waarde globaal inschatten. Op deze wijze berekend, bedraagt deze in totaal 2,4 miljoen euro (zie tabel 6.1). Dit totale bedrag is echter niet hetzelfde als welvaartswinst. Ook in een situatie zonder het aanbod voor leerlingen bij de musea in de Gooi en Vechtstreek is het waarschijnlijk dat een groot deel van de leerlingen alternatief cultureel aanbod had opgezocht (bijvoorbeeld bij musea in een andere regio). Voor de berekening van het welvaartseffect is ervan uitgegaan dat dit bij 75 procent van de leerlingen het geval is. Wel is het aannemelijk dat onder andere vanwege langere reistijd voor alternatieven de duur van een bezoek met leerlingen korter zou zijn en bijvoorbeeld de kans op aanvullende lesuren lager, waardoor het effect ook lager zou worden. Daarom is aangenomen dat het effect 75 procent bedraagt van het effect van een bezoek aan één van de musea in de Gooi en Vechtstreek. Met deze aannames komt het totale welvaartseffect via de sociale waarde uit op 1 miljoen euro. Daarbij moet wel de kanttekening worden geplaatst dat deze inschatting gebaseerd is op kengetallen uit (internationale) studies en grove aannames.

⁶¹ V. Larsen, G. Marlet (in samenwerking met Berenschot en Oberon), 2007: Maatschappelijke kosten-batenanalyse Brede School (Atlas voor gemeenten, Utrecht).

Tabel 6.1 De sociale waarde voor de regio Gooi en Vechtstreek en de rest van Nederland

	Totaal	Voor Gooi en Vecht	Voor de rest van NL
Aantal leerlingen	47.443	22.123	25.320
Kental per leerling per jaar	€ 50	€ 50	€ 50
Totale waarde	€ 2,4 miljoen	€ 1,1 miljoen	€ 1,3 miljoen
Welvaartseffect	€ 1 miljoen	€ 484 duizend	€ 554 duizend

Het welvaartseffect van 1 miljoen euro is deels voor de regio Gooi en Vechtstreek, en deels voor de rest van Nederland. Deze verdeling hangt af van de herkomst van de schoolbezoeken. Op basis van de door de musea zelf geleverde gegevens weten we dat circa 47 procent van de schoolbezoeken afkomstig is van leerlingen uit de Gooi en Vechtstreek, en de overige 53 procent uit de rest van Nederland. Deze verdeling verschilt erg tussen musea, waarbij sommige musea vrijwel alle schoolbezoeken van leerlingen uit de regio ontvangen (Kasteel-Museum Sy-pesteyn, Huizer Museum, Museum Hilversum, Singer Laren), en sommige musea een groot deel van de schoolbezoeken ontvangen van leerlingen elders uit het land (Beeld & Geluid, Forteiland Pampus).

Beeld: Vrijwilliger Jon in de moestuin van Forteiland Pampus

7 Vrijwilligers

Vrijwilligers vormen een belangrijke schakel in het functioneren van de musea in de Gooi en Vechtstreek, en zijn voor de musea van grote waarde. De twaalf musea in dit onderzoek hadden in 2019 gezamenlijk 817 vrijwilligers in huis die voor 136 fte aan werk verrichtten. Dit is een inzet van meer dan 250 duizend uur op jaarbasis,⁶² en is qua omvang meer dan de helft van het betaalde personeel dat samen 247 fte vormde. In dit hoofdstuk bespreken we de maatschappelijke waarde van vrijwilligerswerk in de musea in de Gooi en Vechtstreek. We doen dit vanuit verschillende perspectieven.

Ten eerste bespreken we de waarde van vrijwilligers gezien vanuit het perspectief van de organisatie, ofwel mensen die onbetaald werk uitvoeren dat anders door betaald personeel uitgevoerd had moeten worden. Dit doen we door de economische waarde via werkgelegenheid toe te passen op het werk van vrijwilligers – zij hebben namelijk net als werknemers arbeidsproductiviteit.

Ten tweede kijken we naar het perspectief van de vrijwilliger zelf. Dit doen we door met de tijd die vrijwilligers aan het museum besteden de gebruikswaarde te berekenen, ervan uitgaande dat vrijwilligers plezier beleven aan hun werkzaamheden. We bespreken vervolgens ook onderzoek dat wijst op een sociale waarde van vrijwilligerswerk, voornamelijk onder ouderen.

7.1 De economische waarde van vrijwilligers

In hoofdstuk 5 maakten we gebruik van het aantal fte van mensen werkzaam in de musea om de economische waarde te berekenen die uitging van de werkgelegenheid. Uit de gegevens van de musea bleek dat er in totaal 247 banen (van 1,0 fte) waren in 2019. Deze betaalde banen vertellen echter niet het hele verhaal – de musea zijn namelijk ook voor een flink deel afhankelijk van de inzet van vrijwilligers, die samen

⁶² Uitgaande van de jaarurenorm van 1872 uur bij een voltijdienstverband (1fte) uit de Museum CAO (<https://www.museumvereniging.nl/media/publicationpage/publicationFile/mv-cao-2020-2022-def.pdf>)

bijna 136 fte voor hun rekening nemen. In totaal wordt ongeveer 65 procent van de uren gemaakt door betaalde werknemers, en 35 procent door vrijwilligers.⁶³ Sommige musea zijn zelfs bijna geheel afhankelijk van deze vrijwilligers – zo heeft Museum Hilversum 2,5 fte aan betaald personeel en maar liefst twintig fte aan vrijwilligers. In tabel 7.1 staat een overzicht van het aandeel vrijwilligers op basis van fte. De kleinere musea zijn meer afhankelijk van vrijwilligers van de grotere musea.

Tabel 7.1 Aandeel werk verricht door vrijwilligers per museum

Museum	Aandeel vrijwilligers in fte
Kasteel-Museum Sypesteijn	94%
Pinetum Blijdenstein	94%
Huizer Museum	93%
Het Comenius Museum	92%
Museum Hilversum	89%
Dudok Architectuurcentrum	87%
Museum Weesp	78%
Het Nederlands Vestingmuseum	63%
Forteiland Pampus	48%
Rijksmuseum Muiderslot	40%
Singer Laren	34%
Nederlands Instituut voor Beeld & Geluid	4%

Vrijwilligers verrichten, net zoals het betaalde personeel, werk in de musea. Ze dragen bij aan het inrichten van tentoonstellingen, ze verkopen entreekaartjes, werken in de museumhoreca en geven rondleidingen. Vanuit dit perspectief zijn vrijwilligers onbetaalde werknemers,

⁶³ We missen een deel van het betaalde werk omdat we geen informatie over zzp'ers hebben.

aangezien de instelling iemand zou moeten betalen om het werk te doen als er geen vrijwilliger voor zou zijn.⁶⁴ Het loon dat organisaties aan betaalde vervangers van vrijwilligers hadden moeten betalen, wordt de vervangingswaarde genoemd.⁶⁵ Grofweg is dit het aantal uren vrijwilligerswerk vermenigvuldigd met het uurtarief dat betaald zou worden aan een werknemer in dezelfde positie. Omdat we geen data hebben over de werkzaamheden van vrijwilligers kunnen we op basis van het bruto minimumloon in elk geval stellen dat deze waarde minstens 2,6 miljoen euro per jaar is. Uitgaande van het gemiddelde jaarinkomen voor werknemers in de sector cultuur, sport en recreatie is deze waarde 3 miljoen euro.⁶⁶ Deze bedragen geven een indicatie van de omvang van het werk dat vrijwilligers verrichten, maar zijn nog geen welvaartseffect. Om een bedrag te berekenen dat we als welvaartseffect kunnen beschouwen en potentieel kunnen optellen bij de bedragen die in de vorige hoofdstukken gerapporteerd zijn, gaan we terug naar de werkgelegenheidseffecten uit hoofdstuk 5.

Voor de betaalde banen berekenden we in hoofdstuk 5 dat via werkgelegenheidseffecten mogelijk tot bijna 2.850 euro welvaartseffect per baan gecreëerd wordt door de musea. Dit kwam neer op ongeveer 700 duizend euro voor 247 banen – maar omdat werkgelegenheidseffecten volgens de MKBA-leidraad die wij hanteren⁶⁷ in principe niet mee worden genomen als welvaartseffect, hebben we dit bedrag niet bij de economische waarde opgeteld om overschatting te voorkomen. We beargumenteerden dat werknemers van het museum mogelijk in de huidige baan productiever zijn dan in een alternatieve baan. Deze aanname doen we ook voor de museumvrijwilligers – we gaan ervan uit dat ze gemiddeld productiever zijn bij het uitvoeren van het museumvrijwilligerswerk waar ze voor gekozen hebben dan bij alternatief vrijwilligerswerk, of een alternatieve tijdsbesteding. Deze extra productiviteit verwachten we juist van vrijwilligers, omdat zij ervoor gekozen hebben dit werk vrijwillig te doen. Voor deze extra productiviteit nemen we dezelfde waarde als voor betaald personeel in hoofdstuk 5, namelijk de bovengrens van vijf procent. We maken echter wel een correctie in de toegevoegde waarde per arbeidsjaar (75% van de toegevoegde waarde van

⁶⁴ Hallmann, K., Artime, C.M. (2022). Sports and cultural volunteering: Competitive or complementary activities? *Volutas*, <https://doi.org/10.1007/s11266-022-00453-y>.

⁶⁵ Zie bijvoorbeeld Meijs, L.C.P.M., Roza, L. (2009). Economische waarde van het vrijwilligerswerk door de Zonnebloem. Rotterdam: RSM Erasmus Universiteit; Meijs, L.C.P.M., Huisman, W., Roza, L. (2011). De economische waarde van het vrijwilligerswerk door Humanitas. Erasmus Centre for Strategic Philanthropy: Web publication; van den Toorn, J., Davelaar, M., Hamdi, A., Reches, L., van Keulen, M. (2020). Omvang en karakter van de maatschappelijke activiteiten van levensbeschouwelijke organisaties in Rotterdam. Utrecht: Verwey Jonker Instituut.

⁶⁶ Op basis van cijfers uit 2019 van CBS.

⁶⁷ Zie: Romijn, G. en G. Renes (2013), *Algemene leidraad voor maatschappelijke kosten-batenanalyse*, Den Haag: CPB/PBL.

betaald personeel), en daarmee het welvaartseffect per baan. We gaan er niet vanuit dat de kwaliteit van het werk dat vrijwilligers verrichten minder is dan bij betaald personeel, maar wel dat het werk dat vrijwilligers uitvoeren gemiddeld⁶⁸ een lager functieniveau heeft dan het werk van betaald personeel. In tabel 7.2 is te zien hoe dit uitpakt als we dit welvaartseffect per vrijwilligersbaan (per 1 fte inzet van vrijwilligers) berekenen. Op deze wijze komen we uit op een totaal van 0,3 miljoen euro voor 136 vrijwilligersbanen.

Tabel 7.2 Inschatting gemiddelde welvaartseffect per baan bij de musea in de Gooi en Vechtstreek

Toegevoegde waarde per arbeidsjaar	€ 42.750
Productiviteitsverschil ten opzichte van eerste alternatieve baan	5%
Welvaartseffect per vrijwilligersbaan	€ 2.138
Totale Welvaartseffect bij 136 vrijwilligersbanen	€ 0,3 miljoen

7.2 De gebruikswaarde van vrijwilligers

Om te begrijpen wat de waarde van vrijwilligerswerk is voor de vrijwilligers zelf, kunnen we kijken naar de beweegredenen van mensen zich vrijwillig ergens voor in te zetten. Waarom kiezen mensen ervoor vrijwilligerswerk te gaan doen? Wat is de waarde die mensen eruit (verwachten te) halen? De ervaringen en motivatie van vrijwilligers is in meerdere (internationale) studies onderzocht. Dit eerdere onderzoek naar de motivatie van vrijwilligers laat zien dat er verschillende redenen zijn waarom mensen vrijwilligerswerk uitvoeren,⁶⁹ dit zal voor de vrijwilligers in

⁶⁸ Dit betekent niet dat hoge functies niet door vrijwilligers uitgevoerd worden. Het zal vooral bij de musea waar een zeer groot aandeel van de fte voor vrijwilligers is het geval zijn dat vrijwilligers ook hoge functieniveaus hebben. We nemen echter aan dat het *gemiddelde* functieniveau van alle vrijwilligers samen lager is dan voor al het betaalde personeel.

⁶⁹ Zie voor de originele publicatie van deze typologie voor vrijwilligersmotivatie: Clay, E.G., Ridge, R.D., Stukas, A.A., Snyder, M., Copeland, J., Haugen, J., Miene, P. (1998). Understanding and assessing the motivations of volunteers: A functional approach, *Journal of Personality and Social Psychology*, 74(6), pp. 1516-1530.

dit onderzoek ook gelden. Mensen kunnen bijvoorbeeld gemotiveerd worden om vrijwilligerswerk te doen omdat ze behoefte hebben aan zelfontwikkeling (het bouwen van zelfvertrouwen) of zelfbescherming (het voorkomen van eenzaamheid of verveling). Ook kan het sociale aspect van vrijwilligerswerk mensen aantrekken. Verder kan het opdoen van nieuwe kennis en vaardigheden een motiverende factor zijn, en kunnen vrijwilligers gemotiveerd zijn omdat ze het werk maatschappelijk waardevol vinden. Als laatste zou vrijwilligerswerk gemotiveerd kunnen zijn door ambities voor betaald werk, door bijvoorbeeld ervaring op te doen en een netwerk op te bouwen in een relevante sector.

Recent onderzoek deelt de motivatie van vrijwilligers in twee grove categorieën in, namelijk extrinsieke en intrinsieke motivatie.⁷⁰ Onder extrinsieke motivatie valt bijvoorbeeld het verbeteren van baankansen of toegang krijgen tot evenementen van de organisatie, en onder intrinsieke motivatie valt bijvoorbeeld zelfontwikkeling, vrienden maken en nieuwe mensen ontmoeten of je trots voelen omdat je onderdeel uitmaakt van iets waardevols. Onderzoek uitgevoerd in Nieuw-Zeeland⁷¹ naar de beweegredenen van vrijwilligers keek specifiek naar vrijwilligers bij musea, en concludeerde dat deze groep de meeste waarde hechtte aan zelfontwikkeling, iets goed doen voor anderen en zelfbescherming (bijvoorbeeld het voorkomen van eenzaamheid en verveling). Aan carrièrekansen werd minder waarde gehecht. Dit suggereert dat vooral intrinsieke motivatie een factor is in de keuze van vrijwilligers om bij musea aan de slag te gaan. Op basis van deze inzichten verwachten we dat de vrijwilligers bij musea in de Gooi en Vechtstreek plezier beleven aan het vrijwilligerswerk, en er dus een gebruikswaarde van het vrijwilligerswerk uitgaat.

De 817 vrijwilligers zetten zich gemiddeld zes uur per week in voor de musea, of 311 uur per jaar. Gezamenlijk is dit een totaal van 254 duizend vrijwilligersuren. Deze uren die vrijwilligers aan hun werk in de musea besteden, kosten tijd die de vrijwilligers ook anders hadden kunnen besteden. Bijvoorbeeld aan ander vrijwilligerswerk, een andere vrijetijdsbesteding of betaald werk. Bij het berekenen van de gebruikswaarde voor bezoekers maakten we gebruik van het gemiddelde netto uurloon uit 2019 om de waarde van een uur verblijf in het museum te berekenen. Als

⁷⁰ Pahus, H.S., Fischer, S.L., Bradescu, B. (2021). The value of volunteers in tourism and events: A leadership perspective, *Research in Hospitality Management*, 11(3), p.249-254, DOI: 10.1080/22243534.2021.2006918.

⁷¹ Chen, X., Liu, C., Legget, J. (2018). Motivations of museum volunteers in New Zealand's cultural tourism industry, *Anatolia*, DOI: <https://doi.org/10.1080/13032917.2018.1542521>

we op dezelfde wijze als in hoofdstuk 2 deze 254 duizend vrijwilligersuren omrekenen naar gebruikswaarde, komen we uit op 270 duizend euro. Er is echter wel een aantal kanttekeningen bij deze berekening te plaatsen aangezien een aantal aannames meer aandacht behoeft. Het is aannemelijk dat vrijwilligers plezier, waarde of nut ontleen aan de uren die ze in het museum investeren, net zoals bezoekers dit ontleen aan een museumbezoek. Naar verwachting geldt dit niet voor alle uren. Als vrijwilliger heb je ook plichten en structurele afspraken met de organisatie, en zul je wellicht niet altijd het type vrijwilligerswerk kunnen verrichten dat je het liefste zou doen. Ook zullen vrijwilligers soms de verplichting voelen om op te komen dagen terwijl ze liever iets anders zouden doen. De inschatting van 270 duizend euro, gebaseerd op de methode die gebruikt is om de gebruikswaarde van museumbezoekers te berekenen, is naar verwachting dus een overschatting. Ook maken we voor een deel mogelijk een dubbeltelling, indien we deze gebruikswaarde optellen bij de economische waarde uit de vorige paragraaf. Om deze redenen concluderen we dat er waarschijnlijk een gebruikswaarde uitgaat van het vrijwilligerswerk in de musea, maar dat het voor dit onderzoek beter is om uit te gaan van de economische waarde als monetaire inschatting.

7.3 De sociale waarde van vrijwilligers

Zoals in de vorige paragraaf naar voren kwam, voeren vrijwilligers hun werk om verschillende redenen uit. Het bevorderen van welzijn en gezondheid was niet expliciet één van de genoemde motivaties. Toch zijn er veel studies die een positieve relatie aantonen tussen vrijwilligerswerk en verschillende positieve (ervaren) uitkomsten.⁷² Een overzicht van 73 onderzoeksartikelen over de positieve effecten van vrijwilligerswerk toonde aan dat er consistent bewijs is voor een relatie tussen vrijwilligerswerk en minder symptomen van depressie, een betere ervaren gezondheid, minder functionele beperkingen en lagere kans op sterfte.⁷³ Deze onderzoeken richtten zich echter wel allemaal op ouderen – dit is dan ook de groep die het meeste baat heeft bij vrijwilligerswerk. Hoewel vergelijkbare positieve effecten van vrijwilligerswerk op

⁷² Zie bijvoorbeeld: Matthews K., & Nazroo, J. (2021). The impact of volunteering and its characteristics on well-being after state-pension age. *The journals of Gerontology*, 76(3), pp. 632-641; Morrow-Howell, N., Lee, L. Y. S., McCrary, S., & McBride, A. (2014). Volunteering as a pathway to productive and social engagements among older adults. *Health Education and Behavior*, 41(1), pp.84s-90s.

⁷³ Anderson, N. et al. (2014) The Benefits associated with volunteering among seniors: A critical review and recommendations for future research. *Psychological Bulletin*, 140(6), pp.1505-1533.

welzijn worden gevonden in verschillende (volwassen) leeftijdsgroepen, beginnen deze effecten over het algemeen pas bij volwassenen van boven de veertig jaar. Vervolgens houdt de relatie aan in alle hogere leeftijdsgroepen.⁷⁴

Voornamelijk onder ouderen zijn er dus positieve verbanden te vinden tussen het doen van vrijwilligerswerk en een betere gezondheid en hoger welzijn.⁷⁵ Zowel de fysieke als mentale gezondheid zou hoger zijn onder vrijwilligers dan onder niet-vrijwilligers en verschillende aspecten van welzijn zouden beter zijn, zoals onder andere subjectief welzijn (*subjective wellbeing*), tevredenheid (*life satisfaction*), en geluk (*happiness*).

Of het doen van vrijwilligerswerk ook echt positieve uitkomsten veroorzaakt, staat binnen de bestaande literatuur nog niet vast. Het zou namelijk zo kunnen zijn dat men gezonder wordt van het doen van vrijwilligerswerk, maar ook dat gezondere ouderen eerder vrijwilligerswerk doen dan ouderen met een slechtere gezondheid. Een aantal studies dat een causaal effect tracht te zoeken, vindt geen of kleine positieve effecten van vrijwilligerswerk.⁷⁶ Ook is er onderzoek dat sterk suggereert dat de tevredenheid met het leven (*life satisfaction*) juist de hoeveelheid vrijwilligerswerk bepaalt. Uit het onderzoek van Bjälkebring et al.⁷⁷ blijkt dat het doen van meer vrijwilligerswerk gevolgd wordt door een toename in tevredenheid, en dat meer tevredenheid weer gevolgd wordt door verhoging in vrijwilligerswerk. Oftewel: mensen die tevredener worden met hun leven, gaan eerder meer vrijwilligerswerk doen.

⁷⁴ Russell, A.R., Nyame-Mensah, A., Wit, A. de, Handy, F. (2019). Volunteering and wellbeing among ageing adults: a longitudinal analysis, *Voluntas: International Journal of Voluntary and Nonprofit Organizations*, 30, pp.115-128.

⁷⁵ Russell, A.R., Nyame-Mensah, A., Wit, A. de, Handy, F. (2019). Volunteering and wellbeing among ageing adults: a longitudinal analysis, *Voluntas: International Journal of Voluntary and Nonprofit Organizations*, 30, pp.115-128.

⁷⁶ Kijk onder andere naar Andersson, M. A. & Glanville, J.L. (2016). The contingent effects of mental well-being and education on volunteering. *Society and Mental Health*, 6(2), pp. 90-105; Wit, A. de, Bekkers, R., Karamat Ali, D., Verkaik, D. (2015). *Welfare impacts of participation* in Deliverable 3.3 of the project: "Impact of the Third Sector as Social Innovation", Brussels: European Commission, DG Research, ; Enjolras, B. (2015). *The impact of volunteering on volunteers in 23 European countries*, TSI working paper series no. 4, Brussels: Third Sector Impact.

⁷⁷ Bjälkebring, P., Henning, G., Västfjäll, D., Dickert, S., Brehmer, Y, Buratti, S., Hansson, I., Johansson, B. (2020). Helping out or helping yourself? Volunteering and life satisfaction across the retirement transition, *Psychology and Aging*, doi: <http://dx.doi.org.ezproxy.ub.gu.se/10.1037/pag0000576>.

Toch zijn er ook onderzoeken die suggereren dat er wel degelijk een causaal effect is van vrijwilligerswerk op gezondheid. Zo geven Piliavin en Siegl (2007) in een longitudinale studie aan dat ze sterke aanwijzingen zien voor een causaal effect tussen vrijwilligerswerk en welzijn en zelfgerapporteerde gezondheid.⁷⁸ Hier hing de relatie af van het niveau van de sociale integratie van de persoon; iemand die minder goed geïntegreerd is, profiteert het meest van vrijwilligerswerk. Ook in het Verenigd Koninkrijk wordt een positieve causale relatie gevonden tussen formeel vrijwilligerswerk en zelf ervaren gezondheid.⁷⁹

Omdat er een relatie is tussen het doen van vrijwilligerswerk en positieve uitkomsten, voornamelijk voor ouderen, is hier mogelijk een sociale waarde aan verbonden. Deze sociale waarde zou zich bijvoorbeeld kunnen uiten in lagere zorgkosten door verbeterd welzijn van ouderen die vrijwilligerswerk ondernemen. Het is echter lastig om op basis van het huidige onderzoek vast te stellen welk deel van de relatie tussen vrijwilligerswerk en positieve uitkomsten werkelijk wordt veroorzaakt door het vrijwilligerswerk.

⁷⁸ Piliavin, J.A., Siegl, E. (2007). Health benefits of volunteering in the Wisconsin Longitudinal study, *Journal of Health and Social Behavior*, 48, pp. 450-464.

⁷⁹ Fiorillo, D., Nappo, N. (2015). Formal volunteering and self-perceived health. Causal evidence from the UK-SILC, *Review of Social Economy*, 75(2), pp.112-138.

Beeld: Collectievrijwilligers in het Huizer Museum

8 Kosten en Baten

Voor dit onderzoek naar de maatschappelijke baten van musea hebben we voor twaalf musea in de Gooi en Vechtstreek een berekening gemaakt van de gebruikswaarde, optiewaarde, bestaanswaarde, economische waarde en sociale waarde. We hebben hiervoor gebruikgemaakt van gegevens aangeleverd door de musea zelf, aangevuld met kengetallen uit andere studies en schattingen. In dit hoofdstuk kijken we naar de totale maatschappelijke waarde voor de regio Gooi en Vechtstreek en de rest van Nederland, inventariseren we welke baten nog ontbreken, en bespreken we de kosten.

8.1 De baten tegenover de kosten

In hoofdstuk 2 tot en met 6 zijn de maatschappelijke baten van musea onderzocht door de gebruikswaarde, optiewaarde, bestaanswaarde, economische waarde en sociale waarde van twaalf musea in de regio Gooi en Vechtstreek te berekenen. In hoofdstuk 7 is vervolgens de waarde van vrijwilligers besproken. De welvaartseffecten die uitgaan van het werk dat vrijwilligers voor de musea verrichten kwam uit op 0,3 miljoen euro. De totale baten voor 2019 komen uit op 12,1 miljoen euro voor de regio Gooi en Vechtstreek en 3,1 miljoen euro voor de rest van Nederland (zie tabel 8.1). Niet alle aspecten van de positieve welvaartseffecten gecreëerd door de musea konden worden gemonetariseerd, door een gebrek aan gegevens of omdat verder onderzoek nodig is naar de beste wijze om deze effecten te berekenen. In tabel 8.1 wordt met "PM" aangegeven dat er naar verwachting een monetaire waarde is, maar dat deze om bovenstaande redenen voor dit onderzoek niet op betrouwbare wijze berekend kon worden. De waarde van vrijwilligers valt naar verwachting volledig in de regio Gooi en Vechtstreek, ervan uitgaande dat de vrijwilligers afkomstig zijn uit de regio. Om deze reden wordt voor de vrijwilligers geen welvaartseffect verwacht voor de rest van Nederland.

Verreweg de meeste baten zijn voor de regio Gooi en Vechtstreek. De bestaanswaarde van de (collectie van) musea is daarbij voor Nederlanders uit de rest van het land nog buiten beschouwing gelaten, wat welvaartseffecten voor de rest van Nederland toe zou voegen aan dit

totaal. Vermoedelijk is er een bestaanswaarde voor de rest van Nederland voor (een deel van) de musea in dit onderzoek. Sommige musea maken bijvoorbeeld onderdeel uit van UNESCO Werelderfgoed, en het media-archief van Beeld & Geluid is een instituut van nationale betekenis. Het beeld dat we hebben van de maatschappelijke baten voor de Gooi en Vechtstreek is dus meer compleet dan het beeld van de maatschappelijke baten voor de rest van Nederland.

Tabel 8.1 Maatschappelijke baten van musea in de Gooi en Vechtstreek (in miljoen euro's)

	Gooi en Vechtstreek	Rest van Nederland	Totaal
Hoofdstuk 2 t/m 6			
Gebruikswaarde	0,6	1,7	2,2
Optiewaarde	7,3	0	7,3
Bestaanswaarde	1,9	PM	1,9
Economische waarde	1,6	0,9	2,5
Sociale waarde	0,5	0,5	1
Hoofdstuk 7 (Vrijwilligers)			
Economische waarde	0,3	-	0,3
Gebruikswaarde	PM	-	PM
Sociale waarde	PM	-	PM
Totaal	€ 12,1	€ 3,1	€ 15,2

In tabel 8.2 zijn de kosten voor de Gooi en Vechtstreek geïnventariseerd. Deze worden vergeleken met de baten voor de regio. Dit is aangevuld met additionele subsidies vanuit de regio voor het Erfgoedfestival⁸⁰ en de regioconservator. Het totaal hiervan is 1,9 miljoen euro. Het totaal van de kosten voor het Rijk bedraagt (geheel uit Rijkssubsidies) in 2019 4,3 miljoen euro, verdeeld over twee musea. Van dit totaal is € 3,5

⁸⁰ Zie <https://www.regiogv.nl/wp-content/uploads/2020/06/t2b-Memo-Regio-PFHO-financiering-regioconservator-erfgoedfestival.pdf>

miljoen voor de museumfunctie van Beeld & Geluid,⁸¹ en 750 duizend euro voor het Rijksmuseum Muiderslot. Wanneer we de baten voor de regio Gooi en Vechtstreek van 12,1 miljoen euro tegenover de regionale subsidies van 1,9 miljoen euro zetten, betekent dit een maatschappelijk saldo voor de Gooi en Vechtstreek van 10,2 miljoen euro⁸² (zie tabel 8.3). De regionale uitgaven zijn vanuit welvaartsperspectief dus te rechtvaardigen. Het maatschappelijk saldo voor de rest van Nederland resulteert in een negatief saldo van € 1,2 miljoen. Voor Nederland als geheel is het maatschappelijke saldo van de musea in de Gooi en Vechtstreek echter wel positief: € 9,0 miljoen.

Tabel 8.2 Regionale overheidssubsidies (gemeente, regio Gooi en Vechtstreek, en provincie) voor de twaalf musea in 2019

Overheidssubsidies regionaal	Bedrag
Gemeentelijke subsidies	€ 1,7 miljoen
Provinciale subsidies	€ 31 duizend
Regioconservator en uitvoeringsprogramma	€ 110 duizend ⁸³
Erfgoedfestival	€ 35 duizend
Totale kosten in Gooi en Vecht	€ 1,9 miljoen

Tabel 8.3 Maatschappelijke kosten en baten van de musea in de Gooi en Vechtstreek

	Subsidies	Baten	Saldo
Regio Gooi en Vecht	€ 1,9 miljoen	€ 12,1 miljoen	€ 10,2 miljoen
Rest van NL	€ 4,3 miljoen	€ 3,1 miljoen	- € 1,2 miljoen
Totaal	€ 6,2 miljoen	€ 15,2 miljoen	€ 9,0 miljoen

⁸¹ Het Nederlands Instituut voor Beeld & Geluid ontving in totaal 23,9 miljoen euro aan Rijkssubsidie. Het grootste gedeelte van dit bedrag was een structurele bijdrage van het Ministerie van Onderwijs, Cultuur, en Wetenschap (OCW) voor het uitvoeren van wettelijke taken zoals beschreven in de Mediawet. Een groot deel van de rijkssubsidie die het instituut ontvangt is dus niet zozeer voor de museale functie. Omdat wij voor dit onderzoek geïnteresseerd zijn in de maatschappelijke waarde van musea hebben we een schatting gevraagd van het instituut van welk deel van de totale rijkssubsidie bestemd is voor het museum.

⁸² In deze berekening is de optiewaarde van 7,3 miljoen euro meegenomen – ook als we de minimale optiewaarde meenemen in de berekening (optiewaarde van 5,6 miljoen euro) blijft het saldo ruim positief.

⁸³ Met de opheffing van CERT is dit bedrag sinds 2022 verlaagd naar 50 duizend euro per jaar

Beeld: Museumvrijwilliger Henny in Museum Weesp

Bijlage 1: Methodologische verantwoording

Voor het berekenen van de verschillende maatschappelijke waarden in dit rapport zijn veel cijfers nodig die in meerdere stappen geanalyseerd zijn. Om het rapport leesbaar te houden is ervoor gekozen om de methodologische verantwoording achter de berekeningen in deze aparte bijlage uit te lichten. Lezers die graag in detail willen weten hoe alle verschillende uitkomsten berekend zijn, kunnen hier opheldering krijgen. De verschillende kopjes in deze bijlage verwijzen naar de plek in het rapport waar de relevante uitkomsten staan.

A. Gebruikswaarde

In Hoofdstuk 2 is de gebruikswaarde berekend. Dit hebben we gedaan op basis van de herkomst van bezoekers per museum, de verblijfsduur van bezoekers per museum, de entreprijs per museum, en de gemiddelde reistijd en reiskosten van bezoekers.

Herkomst van bezoekers

Bezoekers die een langere reis afleggen om een museumbezoek te maken, besteden meer tijd en geld aan hun bezoek. Om de gebruikswaarde te berekenen is het dus van belang dat we een beeld hebben van de herkomst van museumbezoekers. In tabel A1 staat een overzicht van het aantal bezoekers in 2019⁸⁴ en de herkomst van bezoekers, per museum en in totaal.⁸⁵ De bezoekers uit het buitenland worden verder buiten beschouwing gelaten bij de berekening van de gebruikswaarde. Buitenlandse bezoekers ervaren uiteraard ook plezier aan hun bezoek, maar deze baten komen niet terecht in de Gooi en Vechtstreek of elders in Nederland – deze maatschappelijke baten zijn voor het buitenland. De waarde van de bestedingen van buitenlandse bezoekers voor de regio en voor Nederland komt in hoofdstuk 4 aan bod.

⁸⁴ Het gaat hier eigenlijk om het aantal bezoeken, aangezien een enkele bezoeker meerdere keren een bezoek kan brengen aan een museum. Elk bezoek van deze bezoeker is dan meegeteld. Schoolbezoeken worden niet meegeteld voor de gebruikswaarde – de sociale waarde van deze bezoeken komt in een later hoofdstuk aan bod.

⁸⁵ Omdat niet voor elk museum een uitsplitsing bekend was tussen bezoekers uit de gemeente en bezoekers uit de regio, is in de berekening van de gebruikswaarde één categorie gemaakt van lokale en regionale bezoekers (bezoekers uit de gemeente of de Gooi en Vechtstreek).

Tabel A1 Aantal bezoekers (2019) en herkomst van bezoekers

	Aantal be- zoekers	Uit Gooi en Vecht	Uit rest van NL	Uit buiten- land
Dudok Architectuur Centrum	13450	7932	3227	2287
Singer Laren	162769	104132	55340	3255
Kasteel-Museum Sypesteyn	8665	4332	4333	0
Museum Hilversum	34520	21033	13463	0
Nederlands Vestingmuseum	20657	6811	7021	6817
Beeld & Geluid	178985	17781	161078	0
Pinetum Blijdenstein	9700	7272	1940	485
Fort Pampus	60877	3042	55997	1826
Museum Weesp	5238	3137	1571	524
Rijksmuseum Muiderslot	137015	8206	90261	38364
Huizer Museum	5287	5232	53	0
Comenius Museum	11435	3429	3856	4002
Totaal	648598	192339	398140	57560

Verblijfsduur en entreeprijs

Voor de volgende stap is een inschatting nodig van de gemiddelde verblijfsduur in het museum, de waardering van die tijd, en de betaalde entreeprijs. Van zeven van de twaalf musea hebben wij een inschatting van verblijfsduur gekregen, die gemiddeld 124 minuten bedroeg. Dit komt precies overeen met de gemiddelde verblijfsduur die eerder is berekend door de Museummonitor, en die in eerder onderzoek is gebruikt om de totale gebruikswaarde van Nederland te berekenen.⁸⁶ Om deze redenen nemen 124 minuten als de gemiddelde verblijfsduur voor de

⁸⁶ Marlet, G.A.M., Poort, J. P. (2011). Schat van de Stad. Utrecht: Atlas voor gemeenten.

vijf musea waarvan de verblijfsduur niet bekend was. De gemiddelde waarde van een uur ergens verblijven baseren we op het gemiddeld netto uurloon uit 2019 van een Nederlander, namelijk 16,80 euro.⁸⁷ De gemiddelde entreprijs is berekend door de totale opgegeven inkomsten uit entree (zoals opgegeven door de musea zelf) te delen door het aantal bezoekers. Met deze waarden zijn voor elk museum de totale kosten van het bezoek berekend, bestaande uit de gemiddelde entreprijs en de waarde van de verblijfsduur (zie tabel A2). Gemiddeld kost een museumbezoek daarmee 39,66 euro.

Tabel A2 De waarde van een museumbezoek

Museum	Totale kosten per bezoek
Dudok Architectuur Centrum	€ 36,43
Singer Laren	€ 50,83
Kasteel-Museum Sypesteyn	€ 38,87
Museum Hilversum	€ 22,95
Nederlands Vestingmuseum	€ 41,73
Beeld & Geluid	€ 55,76
Pinetum Blijdenstein	€ 38,84
Fort Pampus	€ 55,71
Museum Weesp	€ 25,20
Muiderslot	€ 58,49
Huizer Museum	€ 14,28
Comenius Museum	€ 36,84

⁸⁷ CBS (2019)

Reistijd en reiskosten

De reiskosten en reistijd van bezoekers in dit onderzoek is gebaseerd op een combinatie van kengetallen uit eerder onderzoek en van Rijkswaterstaat. Met bevindingen van reistijden en -afstanden uit eerder onderzoek waar postcodegegevens bekend waren van museumbezoekers⁸⁸ als basis, hebben we een schatting gemaakt van de gemiddelde reistijd en -afstand voor bezoekers uit Gooi en Vechtstreek en museumbezoekers uit de rest van Nederland. Op basis van de *modal split* (keuze voor type vervoersmiddel) en de waardering van de reistijd en de reiskosten per kilometer is een inschatting te maken van de totale reiskosten per bezoek. Voor de waardering van de reistijd is uitgegaan van kengetallen van Rijkswaterstaat: 7,75 euro met de auto en 6,70 euro met het OV.⁸⁹ Voor de kosten van reizen per OV is uitgegaan van de NS, die werkt met 0,19 euro per kilometer. Voor de auto gaan we uit van 0,12 euro per kilometer, gebaseerd op de fiscale aftrek (0,19 euro) en een aanname van 1,5 personen per auto.

In tabel A3 staan de ingeschatte gegeneraliseerde reiskosten per bezoeker, op basis van eerdergenoemde gegevens. Voor een bezoeker uit de regio wordt uitgegaan van totale kosten van 2,81 euro, en voor een museumbezoeker uit de rest van Nederland gaan we uit van 13,29 euro. We rekenen hierbij met de kosten van een enkele reis, omdat veel mensen in de praktijk reisdoelen combineren. Het museumbezoek kan bijvoorbeeld gecombineerd worden met een bezoek aan familie en vrienden of een bezoek aan een restaurant. De volledige heen- en terugreis toerekenen aan het museumbezoek zou voor een overschatting zorgen. Omdat we geen gegevens hebben over het combineren van reisdoelen, maken we een meer conservatieve inschatting van de reistijd en -kosten om een overschatting te voorkomen.

⁸⁸ Zie: Marlet, G.A.M., Ponds, R., Poort, J.P., van Woerkens, C. (2018). De waarde van cultuurstad Utrecht. Utrecht: Atlas voor Gemeenten; en Marlet, G.A.M., Poort, J. P. (2011). Schat van de Stad. Utrecht: Atlas voor gemeenten.

⁸⁹ Een reden dat reistijd per OV lager wordt gewaardeerd is dat de tijd in het OV nuttiger kan worden besteed dan in de auto.

Tabel A3 Reiskosten per bezoeker

		Bedrag
Uit Gooi en Vecht	Waardering reistijd	€2,37
	Reiskosten	€0,44
	Totaal per bezoek	€2,81
Rest van NL	Waardering reistijd	€6,57
	Reiskosten	€6,72
	Totaal per bezoek	€13,29

B Optiewaarde

Om de optiewaarde van musea in de Gooi en Vechtstreek in te schatten, kunnen we gebruikmaken van een hedonische prijsanalyse die eerder voor het hele landelijke culturele aanbod in Nederland is uitgevoerd. Daarmee is gekeken naar de verschillen in grond- en huizenprijzen op alle woonlocaties (op 4-positie-postcodeniveau) in Nederland. Met een regressieanalyse is vervolgens achterhaald welke factoren die verschillen verklaren. Daarmee wordt niet alleen duidelijk welke factoren statistisch significant samenhangen met de verschillen in huizenprijzen tussen woonlocaties, maar ook wat de bereidheid van mensen is om te betalen voor die factoren – zoals musea. Deze bereidheid om te betalen wordt ook wel *willingness to pay* (WTP) genoemd.

Als basis voor dit deel van het onderzoek is een model gebruikt uit eerder onderzoek naar de aantrekkingskracht van steden, en uit een samenwerkingsproject met het Centraal Planbureau over de waarde van 'stad en land'. Een versie van de resultaten uit dit model is gepubliceerd in *Regional Studies*.⁹⁰ In tabel B1 staat een overzicht van welke factoren statistisch significant samenhangen met huizenprijzen.

Tabel B1 Welke omgevingskenmerken zijn van invloed op huizenprijzen in Nederland?

Statistische samenhang met verschillen in huizenprijzen (op 4-positie-postcode-niveau)	
ECONOMIE	
Bereikbaarheid van banen	+
Nabijheid treinstation	+
WOONOMGEVING	
<i>Woningen</i>	
Aandeel vrijstaande woningen	+
Aandeel tweekappers	+
Aandeel tussenwoningen	-
Aandeel appartementen	-
Aandeel sociale huurwoningen	-
<i>Cultuur en erfgoed</i>	
Nabijheid uitvoeringen podiumkunsten	+
Nabijheid musea voor beeldende kunst	+
Nabijheid cultuurhistorische musea	+
Nabijheid filmhuizen	+

⁹⁰ Garretsen, H., & Marlet, G. (2017). Amenities and the attraction of Dutch cities. *Regional Studies*, 51(5), 724-736.

Historisch erfgoed (aandeel Rijksmonumenten)	+
<i>Overige voorzieningen</i>	
Nabijheid van het centrum van de stad	+
Nabijheid winkels voor dagelijkse boodschappen	+
Nabijheid winkels voor mode en luxe	+
Aantal cafés	+
Culinaire kwaliteit	+
Aanwezigheid universiteit	+
<i>Natuur</i>	
Nabijheid Noordzeekust	+
Nabijheid natuurgebieden	+
Oppervlakte water in de woonomgeving	+
OVERLAST EN ONVEILIGHEID	
Overlast en onveiligheid (samengestelde index)	-
Geweldsmisdrijven	-

Een + betekent dat die factor positief samenhangt met de aantrekkingskracht van een stad. Een - betekent dat die factor daar negatief mee samenhangt.

Uit de modelschatting blijkt dat naast de bereikbaarheid van banen (en de nabijheid van een treinstation) ook diverse voorzieningen ertoe doen bij het verklaren van verschillen in huizenprijzen tussen woonlocaties in Nederland. Zo bieden de nabijheid van culturele voorzieningen, de nabijheid van winkels, het aantal cafés en de culinaire kwaliteit van de restaurants in de stad een significante verklaring. Mensen zijn niet bereid meer te betalen voor nabijheid van elke vorm van cultureel aanbod, maar wel voor de nabijheid van musea voor beeldende kunst, cultuurhistorische musea, uitvoeringen in de podiumkunsten en filmhuizen. Daarnaast doet ook de ligging ertoe, bijvoorbeeld wat betreft bereikbaarheid van natuur. Van de zogenoemde *disamenities* blijken vooral geweld in de stad en overlast en onveiligheid in de directe woonomgeving een negatieve invloed te hebben op de huizenprijzen.

Kantttekeningen berekening optiewaarde met de hedonische prijsanalyse

In hoofdstuk 3 wordt de optiewaarde in de eerste plaats geschat op 10,4 miljoen euro met gebruik van de hedonische prijsanalyse. Dit resultaat komt echter met een paar kanttekeningen. Zoals gezegd laat de eerder beschreven modelschatting (tabel B1) niet zien dat mensen meer zijn bereid te betalen voor huizen in de buurt van alle vormen van cultureel aanbod. Zo is er bijvoorbeeld eerder geen significant verband gevonden tussen huizenprijzen en natuurhistorische musea, of tussen huizenprijzen en musea in de categorie natuur en techniek. Alleen cultuurhistorische musea en musea voor beeldende kunst hebben een empirisch aangetoond verband met Nederlandse huizenprijzen. Daarnaast is de landelijke steekproef van musea die eerder is gebruikt, gebaseerd op leden van de Museumvereniging. Dit betekent dat de optiewaarde in tabel 3.1 gebaseerd is op de optiewaarde van de musea in de Gooi en Vechtstreek die in de categorie cultuurhistorisch of beeldende kunst vallen, én die lid zijn van de Museumvereniging. Het gaat daarbij om Singer Laren, Museum Hilversum, Huizer Museum, Nederlands Vestingmuseum, Comenius Museum, Rijksmuseum Muiderslot, Museum Weesp en Kasteel-Museum Sypesteyn. In deze lijst ontbreken het Nederlands Instituut voor Beeld & Geluid, Pinetum Blijdestein, Dudok Architectuurcentrum en Forteiland Pampus in het IJmeer.

Gemiddeld genomen bleek uit de hedonische prijsanalyse niet dat Nederlanders meer betalen voor een huis in de nabijheid van musea natuur en techniek (waar Beeld & Geluid onder valt) of van natuurhistorische musea (waar Pinetum Blijdestein onder valt). Dit resultaat voor alle musea in deze categorieën in Nederland samengenomen, betekent echter niet per definitie dat deze specifieke musea geen optiewaarde hebben. Dudok Architectuurcentrum valt wel in de categorie cultuurhistorische musea, maar is niet meegerekend in de optiewaarde omdat dit museum geen lid is van de Museumvereniging. Van Forteiland Pampus is het onzeker of er überhaupt optiewaarde vanuit kan gaan, omdat mensen niet in de directe omgeving een huis kunnen kopen. Het is minstens 25 minuten reizen per boot vanuit Muiden. Mensen kunnen natuurlijk wel een huis kopen in de buurt van de plek waar vandaan de boot naar het museum vertrekt, maar het is naar verwachting een te lange reisafstand naar het museum om een optiewaarde op te leveren. Door de ommissie van een aantal musea zou gedacht kunnen worden dat met deze methode de optiewaarde van musea in de Gooi en Vechtstreek wordt onderschat. Dit is echter hoogstwaarschijnlijk niet het geval. Mogelijk is er juist sprake van een overschatting voor de optiewaarde van de musea met minder aantrekkingskracht – ofwel musea die relatief weinig bezoekers ontvangen, in vergelijking met het gemiddelde aantal bezoekers van een lid van de Museumvereniging (in 2019 was dit gemiddeld ruim 74 duizend). In de musea die zijn meegerekend in de optiewaarde van de Gooi en Vechtstreek zitten slechts twee musea

die boven het gemiddelde uitkomen van bezoekersaantallen van een lid van de Museumvereniging. We gaan er daarom vanuit dat de geschatte optiewaarde van 10,4 miljoen euro een bovengrens is.

C Bestaanswaarde

Vaak erkennen we dat er een bestaanswaarde is, maar kwantificeren en monetariseren we deze niet. In eerder onderzoek heeft Atlas Research echter wel de bestaanswaarde van de musea in de stad Utrecht empirisch onderzocht en ingeschat. De cruciale vraag daarbij was wat de extra maatschappelijke waarde was (los van de gebruikswaarde en de optiewaarde) van het in publieke handen hebben en houden van de collectie van die musea, en van het voorkomen van vernietiging van kunst en erfgoed. Finse onderzoekers⁹¹ hebben ook op basis van een enquête uitgezocht dat de gemiddelde bereidheid om te betalen voor het bestaan en/of in stand houden van een museum hoger ligt dan de feitelijke bijdrage van de (lokale) belastingbetaler, en veel hoger dan wat aan de kassa van dat museum betaald wordt. Deze bevindingen wijzen in de eerste plaats op het bestaan van een consumentensurplus (gebruikswaarde) en optiewaarde. Interessant is echter dat de helft van de mensen die de Finse enquête invulde, aangaf nooit naar het museum te gaan – en van deze groep gaf de helft aan wel te willen betalen voor het in stand houden van dat museum. Dit duidt vermoedelijk op een bestaanswaarde van musea, al zou een deel ook nog een uitdrukking kunnen zijn van optiewaarde.

Omdat er geen cijfers waren over de bestaanswaarde van de (collectie van de) Nederlandse musea ontwikkelde Atlas Research voor de stad Utrecht een enquête naar het Finse voorbeeld. In de Utrechtse enquête is gevraagd naar de bereidheid van inwoners om te betalen om een eventuele (hypothetische) sluiting van de Utrechtse musea en om vernietiging van bepaalde kunstwerken of erfgoedlocaties te voorkomen. Uit de resultaten bleek dat mensen die nooit een kunstwerk of erfgoedlocatie hadden gezien of bezocht, toch bereid waren te betalen om vernietiging te voorkomen. Ook waren de Utrechtse inwoners bereid te betalen om de sluiting van de Utrechtse musea te voorkomen, te voorkomen dat de collectie uit publieke handen zou verdwijnen, en te voorkomen dat de collectie elders in het land in publieke handen terecht zou komen. Slechts een deel van die betalingsbereidheid kan exclusief toegeschreven worden aan de bestaanswaarde. Op basis van de Utrechtse

⁹¹ T. Tohmo, 2004: Economic value of a local museum: Factors of willingness-to-pay, *Journal of Socio-Economics*, 33, pp. 229-240.

bevindingen is een verhouding uitgerekend tussen het totaal van de optiewaarde en gebruikswaarde enerzijds, en de bestaanswaarde anderzijds. De bestaanswaarde van de musea in Utrecht kwam uit op ongeveer een kwart (24%) van de totale gebruikswaarde plus optiewaarde.

D Sociale waarde

Voor dit onderzoek wordt de sociale waarde van de educatieve schoolbezoeken ingeschat bij de twaalf musea in Gooi en Vechtstreek. Het gaat daarbij om de verwachte positieve effecten die deze vorm van cultuureducatie heeft op bijvoorbeeld gezondheid, onderwijsprestaties, welzijn of arbeidsmarktpositie, waarnaar een groot aantal studies is verricht.⁹² In vrijwel alle gevallen is de conclusie dat kinderen die cultuureducatie volgen (en kinderen en volwassenen die amateurkunsteducatie volgen) het ‘beter’ doen dan degenen die dat niet gevolgd hebben. Ook wordt veelal gekeken naar de mate waarin deelnemers meer zelfvertrouwen krijgen of betere sociale vaardigheden ontwikkelen.⁹³ Er is echter ook een aantal overkoepelende studies⁹⁴ die op systematische wijze deze onderzoeken vergelijken en veelal tot de conclusie komen dat de vermeende effecten van cultuureducatie (of amateurkunsteducatie) zeer lastig aan te tonen zijn. Er zijn dan ook verschillende uitdagingen bij het goed vaststellen van de effecten van cultuureducatie. Op de eerste plaats is er een selectie-effect, omdat deelnemers aan cultuureducatie of amateurkunsteducatie vaak ook op andere factoren een betere uitgangspositie hebben dan mensen die niet deelnemen – denk bijvoorbeeld aan het inkomen en opleidingsniveau van ouders van kinderen die meer deelnemen aan cultuureducatie. Het blijft dan altijd de vraag of de gemeten betere prestaties daadwerkelijk het gevolg zijn van deelname aan kunst en cultuureducatie, of van gunstigere factoren op andere gebieden. Daarnaast is het lastig om vast te stellen in hoeverre een alternatieve tijdsbesteding (zoals het beoefenen van sport of een andere educatieve activiteit) niet een gelijk positief effect zou hebben gehad.

⁹² Zie bijvoorbeeld: K. Loyd, 2017: Benefits of Art Education. A Review of the Literature. In: Scholarship and Engagement in Education 1 (1); B. Van Heusden, 2012: Wat leren we van cultuureducatie? (Kenniscentrum Cultuureducatie, Rotterdam); J. Ruiz, 2004: A literature Review of the evidence base for culture, the arts and sport policy (Social Research, Edinburgh).

⁹³ Zie bijvoorbeeld P. Taylor e.a., 2015: A review of the Social Impacts of Culture and Sport.

⁹⁴ Zie onder andere: E. Winner, T. Goldstein en S. Vincent-Lancrin, 2013: Art for art's sake? The impact of arts education. Centre for Educational Research and Innovation OECD (OECD, Parijs) en B. Huat See en D. Kokotsaki, 2015: Impact of arts education on the cognitive and non-cognitive outcomes of school-aged children. A review of evidence (Durham University, Durham).

Om de werkelijke positieve effecten van deelname aan kunst en cultuureducatie te meten voor de musea in de Gooi en Vechtstreek zou een zeer uitgebreid onderzoek nodig zijn dat niet binnen de scope van dit project past. Daarom wordt in dit onderzoek uitgegaan van kengetallen uit studies waarin wel op wetenschappelijk verantwoorde wijze een effect van cultuureducatie of amateurkunsteducatie is vastgesteld. Daarmee is de impliciete aanname dat de gevonden gemiddelde effecten uit deze studies ook van toepassing zijn op de situatie in Gooi en Vechtstreek. Voor de waarde van educatieve culturele schoolbezoeken aan musea kunnen we kijken naar eerdere resultaten van een studie naar de maatschappelijke baten van de zogenoemde Brede School.⁹⁵ Bij dit onderzoek werd het effect bekeken van die Brede School op onderwijsprestaties, schooluitval, productiviteit, gezondheid en leefbaarheid in de wijk. De maatschappelijke baten van een jaar Brede School werden in dat onderzoek ingeschat op ongeveer 7500 euro per leerling per jaar. Het grootste deel van de maatschappelijke baten bleek het gevolg te zijn van lagere schooluitval en een kleinere kans op werkloosheid en een hogere productiviteit in het werkzame leven.

De Brede School heeft als doel om optimale ontwikkelingskansen voor kinderen te creëren. Uit het genoemde onderzoek blijkt dat er daarbij vijf speerpunten zijn, waarvan kunst en cultuur er één is. De andere vier speerpunten zijn veiligheid, leerprestaties (waaronder bijvoorbeeld taalvaardigheid), sociale vaardigheid, en sporten & bewegen. Ervan uitgaande dat de vijf speerpunten in gelijke mate bijdragen aan de maatschappelijke baten van de Brede School, kunnen we aannemen dat cultuuronderwijs op de Brede School verantwoordelijk is voor een vijfde van het maatschappelijke effect, ofwel 1500 euro per leerling per jaar. Dat bedrag gaat echter over cultuuronderwijs in zijn geheel en niet specifiek over een bezoek aan een museum. Naast een museumbezoek zijn er veel andere onderdelen van het cultuuronderwijs die waarde hebben, zoals een bezoek aan een andere culturele instelling (theater) of workshops die door medewerkers van culturele instellingen op school worden gegeven. We nemen aan dat in het totale lesprogramma van dertig weken, één van deze dertig weken wordt ingevuld door het museumbezoek. Dat betekent dat in de praktijk gemiddeld één dertigste deel, ofwel vijftig euro per leerling per jaar, toe te schrijven is aan het schoolbezoek naar het museum.

⁹⁵ V. Larsen, G. Marlet (in samenwerking met Berenschot en Oberon), 2007: Maatschappelijke kosten-batenanalyse Brede School (Atlas voor gemeenten, Utrecht).